

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษา อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้นำสาระสำคัญของแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นการรอบในการศึกษา โดยแยกสาระสำคัญออกเป็น ดังนี้

1. ความสำคัญของพื้นที่มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา
2. แนวคิดเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก
3. การดำเนินงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
4. แผนแม่บทอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ
5. แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
6. แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
7. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
8. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยว
9. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของพื้นที่มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา

ในความรู้สึกนึกคิดของคนไทยทั่วไป พระนครศรีอยุธยา คือ เมืองหลวงเก่าของประเทศไทยซึ่งถูกทำลายลงเนื่องจากภัยสงครามในอดีต แม้พิจารณาโดยลึกซึ้งว่า กรุงศรีอยุธยาที่ถูกทำลายย่อยยับเหลือแต่ซากนั้น เป็นเพียงการสูญเสียด้านรูปธรรม แต่ในเชิงนามธรรม กรุงศรีอยุธยายังคงดำรงความเป็นเมืองหลวงในอดีตอยู่ และโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กรุงศรีอยุธยาก็คือบ้ำหล่อหลอมความเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ประวัติศาสตร์หน้าแรกของกรุงศรีอยุธยา หลังจากการสร้างเมือง จะเป็นเรื่องการเมืองการปกครอง แบบแผนการปกครองต่างๆ เริ่มขึ้นอย่างแน่ชัดในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นแบบแผนการปกครองของไทยที่มีการใช้สืบต่อปรับปรุงกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากเป็นศูนย์กลางการเมือง และการปกครองของอาณาจักรที่เป็นปึกแผ่นแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งเอเชียอาคเนย์ จึงส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองที่รุ่งเรือง และเลื่องลือที่สุดเมืองหนึ่งในเอเชีย

ตลอดระยะเวลายาวนานกว่าสี่ศตวรรษ ศิลปวัฒนธรรมของกรุงศรีอยุธยา ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ดนตรี การแต่งกาย การดำรงชีวิตและจารีตประเพณี ได้พัฒนาสืบทอดและมีรูปแบบที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งก็คือเอกลักษณ์ของความเป็นไทยนั่นเอง หากจะสรุปความสำคัญของกรุงศรีอยุธยา อาจแบ่งได้เป็นหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างเมืองอยุธยาและการวางผังเมือง
2. การเมืองและการปกครอง
3. การสงคราม
4. เศรษฐกิจและการค้า
5. การต่างประเทศ
6. การศาสนาและศิลปกรรมทางศาสนา
7. ศิลปะอื่นๆ
8. ความเป็นอยู่และประเพณี

ความสำคัญในหัวข้อต่างๆ เหล่านี้เอง เป็นสิ่งที่ทำให้กรุงศรีอยุธยาต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้และมีความจำเป็นต้องส่งเสริมให้มีความสำคัญเหล่านี้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม และการเมือง (แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนามรดกประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา, 2551, หน้า 10-11)

แนวคิดเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

จากเว็บไซต์ขององค์การยูเนสโก ได้กล่าวถึง หลักการในการพิจารณาและยกย่องเมืองใดเมืองหนึ่งให้เป็นมรดกโลกตามเงื่อนไขการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลก เมื่อนั้นจะต้องได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการที่แต่งตั้งจากองค์การ UNESCO นั้น ต้องอาศัยหลักการและเงื่อนไขตามกระบวนการพิจารณาโดยอาศัยพื้นฐานจากเงื่อนไขอนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องและคุ้มครองมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมพื้นฐานหลักของการเป็นมรดกโลก คือ ประการที่หนึ่ง มรดกทางวัฒนธรรมหรือเมืองนั้นมีความเก่าแก่จริงและเป็นของแท้ เป็นสิ่งที่มีมาแต่อดีต ไม่ใช่ของที่เพิ่งจะสร้างขึ้นใหม่ เพราะการสร้างใหม่เลียนแบบของเก่า แม้จะทำได้เหมือนของเก่า แต่คุณค่าของสิ่งเก่าแก่จริงๆ ต้องผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หลายอย่าง ในประวัติศาสตร์ ส่วนอาคารหรือเมืองที่สร้างใหม่ที่ไม่มิมิติของกาลเวลามานุษยพัน จึงไม่ใช่ของแท้

ประการที่สอง มรดกนั้น ไม่ว่าจะป็นอาคารบ้านเรือน เมือง ย่าน หรือธรรมชาติที่สวยงาม จะต้องมืคุณลักษณะที่มีความโดดเด่นในเรื่องของคุณค่า ความงาม ความมีเอกลักษณ์ที่ไม่ซ้ำแบบใคร หรือมีเพียงหนึ่งเดียวในโลก

ประการที่สาม มรดกโลกทางวัฒนธรรมเหล่านั้น มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมอย่างไร มีความหมายต่อประชาชนผู้อยู่อาศัยในเมืองนั้นๆ เพียงใด เพราะหากสร้างประวัติศาสตร์ที่เจือปนให้เกิดแก่ผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน แล้วสถานที่นั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก สถานที่นั้นก็คงยากที่จะมีความยั่งยืน เพราะอาจถูกทำลายลงไปเมื่อไรก็ได้ การเชิดชูอาคารที่สร้างประวัติศาสตร์อันขมขื่นมีแต่จะสร้างความขัดแย้งขึ้นในสังคม

ประการที่สี่ การเก็บรักษามรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองนั้น ต้องเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ไว้ให้สังคมนั้นๆ และคนรุ่นหลัง รัฐบาลต้องมีความตั้งใจจริงในการที่จะจัดสรรงบประมาณ จัดตั้งระบบการบริหาร และแก้ไขกฎระเบียบทางกฎหมายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์มรดกนั้นอย่างแท้จริง สาเหตุที่มีเงื่อนไขข้อนี้เพราะบางประเทศต้องการให้ได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกโลก มิใช่เพราะเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แต่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งหากเอากการท่องเที่ยวเป็นตัวตั้ง โดยมีได้คำนึงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติเป็นที่ตั้งแล้ว ในที่สุดจะทำให้แนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เกิดการผิตเพี้ยนไปจากความหมายและรูปแบบเดิม เพราะจะมีการนำเสนอกิจกรรมหรือเทศกาลใหม่ๆ ขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ในที่สุดแล้วแตกต่างไปจากรากเหง้าเดิมของสังคมนั้นอย่างสิ้นเชิง

ประการที่ห้า ที่ต้องคำนึงถึงก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะประชาชนหรือชาวเมืองคือผู้ที่จะทำให้การอนุรักษ์เมืองสามารถเป็นไปได้อย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมนี้ต้องเกิดจากความเข้าใจถึงความสำคัญในการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมของเมือง ชาวเมืองต้องพอใจที่จะสืบทอดชีวิตแบบเดิมที่เคยปฏิบัติกันมาแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งอาจจะทำให้ถูกลิดรอนสิทธิที่จะพัฒนาด้วยแนวทางสมัยใหม่ เช่น ห้ามสร้างอาคารสูงในเขตเมืองเก่า หรือห้ามสร้างอาคารสมัยใหม่แทนที่อาคารแบบดั้งเดิม ห้ามใช้วัสดุสมัยใหม่ซ่อมแซมอาคารแบบเก่า คนท้องถิ่นต้องสืบทอดการแต่งกายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่า เช่นเดียวกับวิถีชีวิตในอดีตให้มากที่สุด ความเปลี่ยนแปลงในยุคหลังต้องสอดคล้องกัน สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมมากที่สุด หากประชาชนเห็นพ้องต้องกันที่จะดำรงไว้ ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและพร้อมใจกันที่จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่จะกำหนดขึ้นใหม่ ก็จะเป็นน้ำหนักให้กรรมการจาก UNESCO พิจารณาขึ้นทะเบียนให้เมืองนั้นเป็นมรดกโลก

สรุปตามเงื่อนไขของเมืองมรดกโลก มุ่งให้นำหนักในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือนแบบพื้นถิ่นที่มีความสวยงามแบบดั้งเดิมและการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตการแต่งกายของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเป็นการดำเนินวิถีชีวิตตามปกติของคนในท้องถิ่น

เกณฑ์มาตรฐานในการพิจารณามรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่นำเสนอให้คณะกรรมการมรดกโลก เพื่อพิจารณาว่า แหล่งมรดกนั้นสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกหรือไม่ ต้องได้รับการประเมินคุณค่าว่ามีความโดดเด่นตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน **แนวทางปฏิบัติตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก** ดังนี้

มรดกทางวัฒนธรรม

คำนิยามของมรดกทางวัฒนธรรม

มาตราที่ 1 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกได้นิยามความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาไว้ ดังนี้

1. ความเป็นอนุสรณ์สถาน (Monuments) หมายถึง ผลงานทางสถาปัตยกรรม งานด้านประติมากรรม หรือจิตรกรรม ซึ่งเป็นส่วนประกอบหรือโครงสร้างของหลักฐานทางโบราณคดี จารึก ถ้ำที่อาศัยอยู่ และร่องรอยขององค์ประกอบเหล่านี้ผสมรวมกัน ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับโลกทั้งจากแง่มุมทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์
2. กลุ่มอาคาร (Groups of Buildings) หมายถึง กลุ่มของอาคารเดี่ยวหรืออาคารที่สร้างติดต่อกัน ซึ่งลักษณะของสถาปัตยกรรม ความกลมกลืนและการจัดวางด้านภูมิทัศน์มีคุณค่าโดดเด่นในระดับโลก ทั้งจากแง่มุมทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและวิทยาศาสตร์
3. แหล่ง (Sites) หมายถึง ผลงานของมนุษย์หรือผลงานผสมผสานของธรรมชาติกับมนุษย์ รวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับโลกทั้งจากแง่มุมทางประวัติศาสตร์ สุนทรียภาพ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

แหล่งที่เสนอเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นมรดกโลก จะต้องประกอบด้วย คุณสมบัติข้อหนึ่งข้อใดหรือหลายข้อประกอบกัน โดยเกณฑ์พิจารณามรดกทางวัฒนธรรม มีทั้งหมด 6 ข้อ คือ

1. เป็นตัวแทนแสดงถึงผลงานอันยอดเยี่ยม (Masterpiece) ของการสร้างสรรค์ด้วยอัจฉริยภาพของมนุษย์
2. เป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนของค่านิยมของมนุษย์ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งหรือวัฒนธรรมหนึ่งของโลกมีอิทธิพลยิ่งต่อการออกแบบทางสถาปัตยกรรม หรือเทคโนโลยี ประติมากรรม การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ และการออกแบบภูมิทัศน์

3. มีความเป็นเอกลักษณ์หรือเป็นของแท้ดั้งเดิมต่อประเพณีวัฒนธรรม หรืออารยธรรม ซึ่งกำลังดำรงอยู่หรือได้สูญสลายหายไปแล้ว

4. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง หรือเทคโนโลยีผสมผสาน หรือภูมิทัศน์ ที่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ

5. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิม หรือการใช้ที่ดิน ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมหนึ่งหรือหลายวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันมีความเปราะบางและเสี่ยงต่อการถูกทำลาย อันเป็นผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถหวนกลับคืนได้ดั้งเดิม

6. มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือประเพณี การดำรงชีวิต ความคิด หรือความเชื่อ หรือบุคคลที่มีความสำคัญ และมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์ คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่า เงื่อนไขข้อสุดท้ายนี้ ควรพิจารณาเข้ามาในบัญชีมรดกโลกในกรณีที่มีความโดดเด่นจริงๆ และเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขอื่นทางด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติ

มรดกทางธรรมชาติ

มาตราที่ 2 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้นิยามความหมายและมรดกทางธรรมชาติตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาไว้ ดังนี้

1. สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ อันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านสุนทรียภาพหรือวิทยาศาสตร์

2. สถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศ ที่ได้รับการศึกษาวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่ของพันธุ์พืชสัตว์ซึ่งถูกคุกคาม และมีคุณค่าทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์

3. แหล่งธรรมชาติอันมีคุณค่าโดดเด่นในระดับโลก มองจากแง่มุมทางวิทยาศาสตร์ หรือความงามตามธรรมชาติ

แหล่งมรดก ซึ่งจะได้รับการพิจารณาให้อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติได้ในกรณีที่มีคุณลักษณะโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดในการเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการสำคัญๆ ในอดีตของโลก รวมทั้งแหล่งที่เป็นตัวแทนของยุคสำคัญๆ ในอดีต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก และสิ่งแวดล้อมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก

2. เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยาหรือวิวัฒนาการทางชีววิทยา และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ลักษณะนี้แตกต่างไปจากหลักเกณฑ์ในข้อ 1. กล่าวคือ จะเน้นขบวนการที่กำลังเป็นอยู่ของชุมชนพืชและสัตว์ การเกิดของสภาพภูมิประเทศต่างๆ ทั้งแผ่นดิน ทะเล และแหล่งน้ำผิวดิน ลักษณะดังกล่าวนี้จึงรวมถึง (ก) ขบวนการทางธรณีวิทยา ภูเขา น้ำแข็ง หรือภูเขาไฟ (ข)

วิวัฒนาการทางชีววิทยาตัวอย่างของกลุ่มสิ่งมีชีวิต เช่น ป่าไม้เขตร้อน ทะเลทราย ที่ราบทุนดร้า (ค) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ลักษณะภูมิประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมขึ้นบันได

3. เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากเป็นพิเศษ เช่น การเกิดหรือลักษณะหรือแหล่งที่มีความงดงามทางธรรมชาติกว่าพื้นที่อื่นๆ เช่น ระบบนิเวศที่มีลักษณะพิเศษสภาพทางธรรมชาติ แหล่งรวมความหนาแน่นของสัตว์ สภาพพิพาทศน์ที่มีพืชนานาชนิดเป็นองค์ประกอบและแหล่งรวมความผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

4. เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่หายากหรือตกอยู่ในภาวะอันตราย แต่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความหนาแน่นของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจด้วย

นอกจากเกณฑ์มาตรฐานในการพิจารณามรดกทางวัฒนธรรมทั้ง 6 ข้อ และมรดกทางธรรมชาติ 4 ข้อ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเกณฑ์การพิจารณาที่สำคัญอีก 2 ข้อ ที่แหล่งมรดกที่ได้รับการนำเสนอชื่อจำเป็นต้องมี คือ

หนึ่ง พิสูจน์ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Test of Authenticity) ต้องมีการพิสูจน์ว่า แหล่งมรดกนั้นเป็นของแท้ดั้งเดิม ไม่ใช่ของทำใหม่ลอกเลียนแบบของที่อื่น เพราะการสร้างใหม่เลียนแบบของเก่า ถึงแม้จะทำได้เหมือนของเก่า แต่คุณค่าของสิ่งเก่าแก่จริงๆ ต้องผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน และข้องเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ส่วนอาคารหรือเมืองที่ได้มีการสร้างขึ้นใหม่ ไม่มีมิติของกาลเวลา จึงไม่ใช่ของแท้ดั้งเดิม

สอง การเก็บรักษามรดกโลกทางวัฒนธรรมนั้น ต้องเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ไว้ให้สังคมนั้นๆ และคนรุ่นหลัง และมรดกนั้นต้องได้รับความคุ้มครองพอสมควร โดยรัฐบาลจะต้องมีความตั้งใจจริง (Political Will) ในการเก็บรักษา การจัดสรรงบประมาณ จัดตั้งระบบการบริหาร โดยมีมาตรฐานทางกฎหมายรองรับ เพื่อดำเนินการให้มรดกทางวัฒนธรรมนั้นได้รับการคุ้มครองให้คงอยู่

นอกจากมาตรการทางกฎหมายแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่นที่มีความสำคัญในการยืนยันว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้น จะได้รับการคุ้มครองอย่างยั่งยืน นั่นคือ การมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Public Participation) โดยเฉพาะในกรณีของเมืองมรดกโลก เพราะประชาชนหรือชาวเมือง คือ ผู้ที่จะทำให้การอนุรักษ์เมืองสามารถเป็นไปได้อย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมนี้จะต้องเกิดจากความเข้าใจถึงความสำคัญในการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมของเมือง ชาวเมืองต้องพอใจที่จะสืบทอดวิถีชีวิตแบบเดิมที่เคยปฏิบัติกันมาแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งอาจจะทำให้ถูกลิดรอนสิทธิที่จะพัฒนาด้วยแนวทางสมัยใหม่ (Modern Development) เช่น ห้ามสร้างอาคารสูงในเขตเมืองเก่า

หรือห้ามสร้างอาคารสมัยใหม่แทนที่อาคารแบบดั้งเดิม ห้ามใช้วัสดุสมัยใหม่ซ่อมแซมอาคารแบบเก่า คนท้องถิ่นต้องสืบทอดด้วยการแต่งกาย วิถีชีวิต และวัฒนธรรมการเดินในย่านเมืองเก่า เช่นเดียวกับชีวิตในอดีตให้มากที่สุด ความเปลี่ยนแปลงในยุคหลังต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตดั้งเดิมมากที่สุด หากประชาชนเห็นพ้องต้องกันที่จะดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และพร้อมใจกันที่จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดขึ้นใหม่ก็จะเป็นน้ำหนัก ให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาให้เมืองนั้นเป็นเมืองมรดกโลกได้ง่ายขึ้น

นอกจากนั้น การเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละแห่งต้องเป็นการเก็บรักษาจากฐานความคิดที่เห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น เพื่อให้คงอยู่ต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน มิใช่การอนุรักษ์เพื่อหวังผลด้านการท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก เพราะจะเป็นการอนุรักษ์แบบปลอมๆ เพราะการอนุรักษ์จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความรู้เก่า ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินงานให้เป็นอย่างถูกต้องเหมาะสม การอนุรักษ์เพื่อหวังผลด้านการท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก จะเป็นวิธีการเก็บรักษาที่ไม่ยั่งยืน และอาจผิดเพี้ยนไปจากสิ่งที่ควรจะเป็นการพิจารณาได้มุ่งให้น้ำหนักที่การดูแลอาคารบ้านเรือนที่เป็นอาคารโบราณแบบพื้นถิ่นที่มีความงดงาม มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาในแง่การสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเป็นการดำเนินไปในวิถีชีวิตปกติ มิใช่ทำเพื่อการท่องเที่ยว ในเงื่อนไขสุดท้ายนี้ เมืองหลายเมืองมีความเข้าใจผิดเพราะมักเน้นการอนุรักษ์ (อย่างไม่ถูกวิธี) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ประเด็นสุดท้ายนี้ มีความสำคัญมาก เพราะบางประเทศต้องการได้รับสถานภาพมรดกโลกมิใช่เพราะเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แต่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นประการหลัก หากเอากการท่องเที่ยวเป็นตัวตั้งโดยมิได้คำนึงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเป็นหลักแล้ว ในที่สุดจะทำให้แนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Culture Heritage) และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture Heritage) ผิดเพี้ยนไปจากความหมายและรูปแบบเดิม เพราะจะมีการนำเสนอกิจกรรมหรือเทศกาลใหม่ขึ้นมา ซึ่งในที่สุดจะทำให้แตกต่างไปจากรากเหง้าเดิมของสังคมนั้นอย่างสิ้นเชิง และทำให้เมืองนั้นขาดคุณค่าตามเงื่อนไขในการพิจารณาตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ต่อมาผู้คนเริ่มพากันตระหนักว่า แหล่งมรดกที่สวยงามที่สุดก็เป็นมรดกส่วนหนึ่งของมนุษย์ และสมควรได้รับการคุ้มครองให้พ้นจากการรุกราน (Encroachment) ของสังคมยุคใหม่ด้วยเช่นกัน กลุ่มคนเหล่านี้ได้รวมตัวกันที่กรุงเบิร์น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปี พ.ศ. 2456 และก่อให้เกิดความจรรโลง

ใจในแนวคิดใหม่ พวกเขาเห็นพ้องกันว่า สมบัติทางธรรมชาติไม่ได้เป็นสมบัติของประเทศที่ได้ค้นพบแหล่งมรดกนั้นเพียงประเทศเดียว แต่เป็นสมบัติของมนุษยชาติโดยรวม

ในทำนองเดียวกัน ผู้คนที่รักประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปะได้พบปะกันที่กรุงเฮเธนส์ในปี พ.ศ. 2474 ภายใต้ความอุปถัมภ์ขององค์การสันนิบาตชาติ (The League of Nations) เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดว่า ด้วยมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ความพยายามของพวกเขาจะจังกงเนื่องจากการปะทุขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ก็ได้รับแรงกระตุ้นจากการที่งานศิลป์ เมืองเก่า และโบราณสถานได้รับความเสียหายอย่างหนักจากความขัดแย้งอันเกิดจากสงคราม

มรดกโลก เป็นพื้นฐานแห่งความทรงจำและเอกลักษณ์หลากหลายที่มนุษย์สร้างขึ้น การปล่อยให้ผลงานชิ้นเอก ความรู้ แหล่งทางธรรมชาติ รวมทั้งสายพันธุ์ของพืชและสัตว์ที่ประกอบขึ้นเป็นมรดกนี้สาบสูญไป ก็เหมือนถอดถอนเอาความทรงจำเรื่องครอบครัวและที่อยู่อาศัยในวัยเยาว์ของบุคคลหนึ่งออกไป แล้วคนผู้นั้นจะสร้างเอกลักษณ์ส่วนบุคคล มีมนุษย์สัมพันธ์กับผู้อื่นและมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขโดยปราศจากความทรงจำได้อย่างไร การสงวนรักษามรดกโลกไม่ได้เป็นเพียงผลพวงของผู้ที่รักงานศิลปะและประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่เป็นหัวใจสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดเผ่าพันธุ์มนุษย์ ความคิดที่ให้ความสำคัญกับมรดกนี้เป็นบ่อเกิดของอนุสัญญามรดกโลกในปี พ.ศ. 2515 ซึ่งเป็นมาตรการสำคัญของความร่วมมือระหว่างประเทศ

การบริหารจัดการอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก

คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่า องค์การยูเนสโกเป็นองค์การที่บริหารจัดการอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก กระทั่งตัดสินใจว่า อาคารหรือสถานที่ใดสมควรได้รับยกย่องให้เป็นมรดกโลกหรือไม่ แต่ข้อเท็จจริงก็คือ ในการพิจารณานั้น คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) เป็นผู้พิจารณาตามความเหมาะสมและตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา คณะกรรมการมรดกโลกเป็นคณะกรรมการที่มีการเลือกตั้งมาจากประเทศภาคีสมาชิกรวม 21 คน ในช่วงเวลาเดียวกับการประชุมสมัชชาสามัญประจำปีขององค์การยูเนสโก วาระการดำรงตำแหน่ง 6 ปี ภารกิจหลักของคณะกรรมการชุดนี้มี 5 ประการ คือ

1. พิจารณาตัดสินการขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก บัญชีนี้รัฐบาลของภาคีสมาชิกแต่ละประเทศเสนอขึ้นมา โดยผ่านการกลั่นกรองจากคณะกรรมการประเทศนั้นๆ ไปขั้นตอนหนึ่งแล้ว

2. พิจารณาการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบปฏิบัติที่ระบุไว้ในอนุสัญญา

3. พิจารณาคำร้องขอความช่วยเหลือนานาชาติ ที่รัฐภาคีเสนอมาโดยประเทศที่มีทุนทรัพย์ บุคลากร และเทคโนโลยีต้องให้ความช่วยเหลือกรณีที่เร่งด่วนและจำเป็น

4. ติดตามตรวจสอบผลงานให้รัฐภาคีดำเนินการ เพื่อการปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของตน ตามเงื่อนไขที่ระบุในอนุสัญญา

5. บริหารจัดการกองทุนมรดกโลก (World Heritage Fund) เพื่อช่วยเหลือมรดกโลกที่กำลังเผชิญภาวะอันตราย

องค์ประกอบของกระบวนการทำงานเพื่อขึ้นบัญชีมรดกโลกและคุ้มครองมรดกโลก มีดังนี้

1. การประชุมสามัญของประเทศภาคีสมาชิกอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก (Convention Concerning the Protection of World Cultural Heritage and Natural Heritage) ซึ่งจัดประชุมทุก 2 ปี เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการมรดกโลก

2. คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) ประกอบด้วย คณะกรรมการ 21 คน เลือกตั้งมาจากประเทศภาคีสมาชิก เลือกในการประชุมสามัญ ซึ่งมีวาระการทำงาน 6 ปี และมีการประชุมทุกปี

3. คณะกรรมการบริหารหรือคณะกรรมการกลางของคณะกรรมการมรดกโลก มีสมาชิก 7 คน เลือกมาจากคณะกรรมการ 21 คน เพื่อจัดเตรียมข้อมูลในการตัดสินใจ

4. คณะกรรมการที่ปรึกษาองค์การระดับนานาชาติ 3 องค์การ ประกอบด้วย (1) The International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) (2) The World Conservation Union (IUCN) และ (3) The International Center for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM)

5. ศูนย์มรดกโลก (The UNESCO World Heritage Center) เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นกองเลขานุการที่องค์การยูเนสโกก่อตั้งขึ้น มีหน้าที่ประสานงานเกี่ยวกับมรดกโลกให้แก่ภาคีสมาชิก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา โดยมีภารกิจที่จะดำเนินการบริหารจัดการให้เป็นไปตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก มีหน้าที่จัดประชุมตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา และช่วยเหลือประเทศภาคีสมาชิก (ตามที่ได้รับคำร้องขอ) เพื่อเตรียมการนำเสนอเข้าสู่รายการมรดกโลก โดยให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคและร่วมรายงานสถานภาพ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือยามฉุกเฉินแก่แหล่งมรดกที่กำลังถูกคุกคาม นอกจากนี้ ศูนย์มรดกโลกยังจัดการสัมมนาเชิงเทคนิค และพัฒนาสื่อสารการสอนแก่ครู และสาธารณชนให้มีการตระหนักต่อมรดกโลก

6. กองทุนมรดกโลก (World Heritage Fund) กองทุนนี้สามารถนำไปใช้ เพื่อสนับสนุนความช่วยเหลือและความร่วมมือเชิงเทคนิคหลากหลายรูปแบบ เช่น ให้ผู้เชี่ยวชาญศึกษาและพิจารณาและแก้ไขต้นเหตุของการเสื่อมสลายของแหล่งมรดกโลก หรือวางแผนเพื่อหามาตรการใน

การอนุรักษ์ หรือฝึกอบรมผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่นในการอนุรักษ์ หรือเทคนิคในการซ่อมแซม หรืออาจเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นแก่การคุ้มครองอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

รายได้ของกองทุนมรดกโลกมาจากเงินบริจาคร้อยละ 1 ของเงินที่ภาคีสมาชิกอนุสัญญาต้องบริจาคให้แก่ยูเนสโก รวมทั้งเงินบริจาคอื่นๆ จากสถาบันต่างๆ รวมทั้งปัจเจกบุคคล หรือรายได้จากการหาทุนที่องค์กรในประเทศและต่างประเทศจัดกิจกรรมขึ้น

ความช่วยเหลือจากมรดกโลก

หลายคนอาจตั้งความหวังหรือหลงเข้าใจว่า การได้รับเลือกเป็นมรดกโลกของแหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติทั้งสามจะทำให้สถานที่เหล่านั้นปลอดภัยจากการถูกคุกคาม และได้รับความคุ้มครองจากนานาชาติ แต่ในความเป็นจริงแล้ว หน้าที่ในการคุ้มครอง ส่งเสริมรักษา ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไปเพื่อชนรุ่นหลังนั้น เป็นของประเทศผู้เป็นเจ้าของมรดก มิใช่ของประเทศอื่นหรือของคณะกรรมการมรดกโลก

ความช่วยเหลือจากคณะกรรมการมรดกโลกนั้น เป็นเพียงการสนับสนุนให้ประเทศภาคีในอนุสัญญา สร้างความพยายามที่จะส่งเสริมรักษาและบ่งชี้มรดกของชาติตน เช่น ความช่วยเหลือในการจัดเตรียมรายชื่อสมบัติทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่จะเสนอเข้าบัญชีมรดกโลก ความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติอย่างไม่คาดฝันซึ่งจะคุกคามต่อสภาพความเป็นมรดกโลก เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟถล่ม อุทกภัย เป็นต้น (มรดกโลกที่อยู่ในสถานการณณ์เช่นนี้จะถูกเสนอให้ขึ้นบัญชีมรดกโลกที่อยู่ในอันตราย) ความช่วยเหลือในการจัดการฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ของประเทศ ฯลฯ ความช่วยเหลือต่างๆ เหล่านี้ เป็นไปได้ในหลายรูปแบบ เช่น เงิน อุปกรณ์ หรือผู้เชี่ยวชาญที่จะให้คำแนะนำต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำร้องขอจากประเทศภาคีนั้นๆ

นอกจากเกณฑ์ต่างๆ ที่ใช้ในการพิจารณาคัดเลือกให้เป็นมรดกโลก ซึ่งเป็นการวัดคุณสมบัติของแหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติที่แต่ละประเทศเสนอมา ยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมอีกว่า สถานที่เหล่านั้นจะต้องได้รับการคุ้มครองทั้งทางกฎหมายและการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์และการส่งเสริมรักษา เช่น เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ มีมาตรการปกป้องรักษาให้คงความสมบูรณ์ปลอดภัยจากนักท่องเที่ยวที่มาเข้าชม เป็นต้น ซึ่งมาตรการเหล่านี้ จะต้องนำเสนอรายงานเพื่อขอขึ้นบัญชีมรดกโลกด้วย เมื่อได้รับการคัดเลือกให้เป็นมรดกโลกแล้ว ประเทศภาคีจึงมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรการที่ได้เสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลกอย่างไรก็ตาม คณะกรรมการมรดกโลกก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะบังคับให้ประเทศภาคีปฏิบัติ นอกจากการเสนอคำแนะนำและข้อคิดเห็นเท่านั้น สิ่งสุดท้ายที่คณะกรรมการมรดกโลกจะทำได้ คือ การถอนชื่อมรดกทางวัฒนธรรมหรือทางธรรมชาติออก หากบัญชีมรดกโลก หากแหล่งมรดกนั้นได้สูญเสียคุณลักษณะอันเป็นที่ยอมรับเมื่อคราวพิจารณาเข้ารับเป็นมรดกโลกแล้ว

อนุสัญญาว่าด้วยมรดกโลก

อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ หรือที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่า อนุสัญญามรดกโลก (World Heritage Convention) ได้รับการรับรองโดยที่ประชุมใหญ่องค์การยูเนสโก เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 หรือเมื่อกว่า 30 ปีที่แล้ว

อนุสัญญาฯ นี้เป็นผลมาจากความจำเป็นที่มากขึ้นเรื่อยๆ ในด้านความร่วมมือระหว่างประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในเรื่องการคุ้มครองอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก เช่น การที่ประเทศอียิปต์ สร้างเขื่อนใหญ่ที่อัสวันในปี พ.ศ. 2503 ทำให้วิหารอาบูซิมเบลตกอยู่ในภาวะเสี่ยงการถูกจมน้ำน้ำ องค์การยูเนสโกจึงได้ระดมความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองวิหารดังกล่าว โดยระดมเงินถึง 80 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งครึ่งหนึ่งได้มาจากการบริจาคของรัฐบาลคียูเนสโก 50 ประเทศ อนุสัญญานี้คุ้มครองทั้งสถานที่ที่มีคุณค่าโดดเด่นทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ อันเป็นสมบัติของมนุษยชาติ โดยส่วนรวม อีกทั้งยังเป็นการระดมความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อปกป้องสมบัติเหล่านี้ไว้เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ปัจจุบันมีรัฐภาคีทั้งสิ้น 184 ประเทศ ให้สัตยาบันรับรองอนุสัญญาดังกล่าว โดยมีสถานที่ต่างๆ 851 แห่ง ขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลก (ข้อมูล ณ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2551) กว่า 174 แห่งตั้งอยู่ในภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเศษเสี้ยวหนึ่งของสมบัติทางวัฒนธรรม และความหลากหลายทางธรรมชาติของภูมิภาคนี้ ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทั้งหมดนั้น แบ่งออกเป็น 166 แหล่งมรดกทางธรรมชาติ 660 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และ 25 แหล่งผสม (รวมวัฒนธรรมและธรรมชาติ)

ในการคุ้มครองทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาตินั้น อนุสัญญาฯ ทำหน้าที่เตือนให้นานาชาติพึงตระหนักถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมทั้งความจำเป็นในการรักษาสมดุลภาพระหว่างทั้งมนุษย์ และธรรมชาติอีกด้วย ทั้งนี้อนุสัญญาฯ ได้ให้รายละเอียดเรื่องกำหนดประเภทของสถานที่ที่จะพิจารณาให้ปรากฏในบัญชีรายชื่อ มรดกโลก ขณะเดียวกันก็ระบุหน้าที่ของรัฐหรือรัฐภาคีในการแสวงหา และกำหนดสถานที่เข้าข่ายเพื่อการอนุรักษ์ปกป้อง อนุสัญญาฯ ระบุไว้ว่า หน่วยงานของรัฐควรตกลงกันเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำอันจใจทำลายมรดกทางวัฒนธรรมและทางวัฒนธรรม

การเซ็นลงนามรับรองอนุสัญญาฯ ของแต่ละประเทศ หมายถึง ประเทศนั้นได้ให้คำปฏิญาณในการอนุรักษ์คงไว้ของแหล่งมรดกโลกทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของประเทศนั้น รวมทั้งการป้องกันแหล่งมรดกอื่น อันเป็นความภาคภูมิใจของนานาชาติอีกด้วย

อนุสัญญาฉบับนี้ เป็นเอกสารที่แบ่งออกเป็น 38 มาตรา ระบุถึงขอบเขตที่องค์การยูเนสโก (UNESCO) และประเทศที่ลงนามในอนุสัญญาฯ จะต้องทำงานร่วมกันเพื่อคุ้มครองมรดก

ของมนุษยชาติ โดยเริ่มต้นด้วยการให้สัตยาบันเตือนว่า การพัฒนาการทางเศรษฐกิจและทางสังคมคุกคามทำลายล้างมรดกของโลก

การคุกคามสมบัติทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีมาช้านาน ไม่ได้เป็นปัญหามาจากภัยสงครามเท่านั้น แต่เป็นผลมาจากมลพิษ การตัดไม้ทำลายป่า การขยายตัวของเมือง และการท่องเที่ยวระดับมวลชนด้วย กระแสของโลกยุคใหม่ที่ปราศจากความระมัดระวังเกือบทุกด้านมีแนวโน้มที่เป็นอันตรายต่อมรดกของมนุษยชาติ อารัมภบทของอนุสัญญาจึงระบุไว้ว่า องค์ประกอบใดๆ ของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่เสื่อมโทรมและสาบสูญไป ย่อมส่งผลกระทบต่อมรดกทั้งหมดของทุกประเทศทั่วโลก

การขึ้นทะเบียนมรดกโลก

การขึ้นทะเบียนมรดกโลก มีกระบวนการ คือ ประเทศภาคีจะจัดเตรียมรายชื่อของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่ตั้งอยู่ในพรมแดนของตน และรวบรวมเพิ่มเอกสารที่สมบูรณ์ ประกอบด้วยคำชี้แจงเหตุผล และคุณลักษณะที่ทรงคุณค่าโดดเด่นของแหล่งมรดกแต่ละแห่ง ขั้นตอนที่สำคัญต่อมา คือ ในการยื่นคำร้อง ประเทศภาคีจะต้องมีหลักฐานแสดงว่า จะปฏิบัติตามพันธกรณี เช่น มีการออกกฎหมายคุ้มครองแหล่งมรดก มีการจัดเตรียมบุคลากรไว้เพื่อดูแลมรดก และมีการจัดสรรเงินกองทุนไว้ เป็นต้น

แฟ้มจะถูกส่งไปยังศูนย์มรดกโลก ณ สำนักงานองค์การยูเนสโก ซึ่งจะได้รับการส่งต่อไปยังสหภาพเพื่อการสงวนรักษาระดับโลก (IUCN) และหรือสภาระหว่างชาติว่า ด้วยโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี (ICOMOS) เพื่อรับการประเมิน องค์กรเอกชนเพื่อพัฒนาเหล่านี้จะส่งผู้เชี่ยวชาญออกตรวจสอบแหล่งมรดก และพิจารณามาตรการที่จำเป็นในการปกป้องแหล่งมรดกเหล่านั้น ผู้เชี่ยวชาญจะส่งรายงานไปยังสำนักงานคณะกรรมการบริหารมรดกโลก และคณะกรรมการ 7 คนของสำนักงานฯ จะทำการตรวจสอบเพิ่มเอกสาร สำนักงานฯ จะตรวจสอบว่าแหล่งมรดกที่เสนอชื่อเพื่อขอขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกนั้นมีคุณสมบัติและถูกต้องตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาในปี พ.ศ. 2515

ต่อจากนั้น สำนักงานฯ จะแจ้งผลการพิจารณาพร้อมด้วยข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการมรดกโลก 21 คน จะพิจารณาว่า สมบัติหรือแหล่งมรดกนั้นสมควรจะได้รับการขึ้นทะเบียนในบัญชีแหล่งมรดกโลกหรือไม่ หรือจะเลื่อนการพิจารณาออกไป หรือไม่เห็นสมควรจะให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก คณะกรรมการจะพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อมั่นใจว่า บัญชีรายชื่อสะท้อนถึงแหล่งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของโลกที่มีความหลากหลายอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการได้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

บัญชีรายชื่อจะช่วยผลักดันให้แหล่งมรดกเป็นที่รู้จัก ประเทศภาคีจึงกระตือรือร้นมากที่จะได้รับตราสัญลักษณ์มรดกโลก ในทันทีที่ได้รับการขึ้นทะเบียน แหล่งมรดกนั้นก็จะได้ผลพวงจากการคุ้มครองระดับระหว่างประเทศ รวมทั้งจะได้รับการจัดสรรกองทุนระหว่างประเทศ ถ้าประเทศภาคีที่แหล่งมรดกตั้งอยู่นั้นยื่นคำร้องขอเงินช่วยเหลือ ยูเนสโกได้มีการจัดสรรเงินไว้ประมาณ 2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ทุกปีไว้เพื่อใช้ดำเนินการต่างๆ เช่น การจัดงานวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ในการศึกษาแหล่งมรดก และเพื่อจัดสรรเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่า นอกจากนี้ ยังมีการจัดสรรเงินครั้งล้านเหรียญเพื่อสงเคราะห์ในยามฉุกเฉินด้วย ซึ่งมักจะมีควมจำเป็นในกรณีของภัยพิบัติทางธรรมชาติ

ระบบการจัดการแหล่งมรดกโลก

แหล่งมรดกโลกทุกแห่งจำเป็นต้องมีระบบการจัดการ ซึ่งในบางกรณีอาจอยู่ในรูปแบบของแผนแม่บทการจัดการครอบคลุมความคิดที่สำคัญในระบบการจัดการ คือ การแบ่งพื้นที่ การดูแล และจัดการแหล่งมรดกโลกหนึ่งๆ จะเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น หากมีการใช้กฎหมายกำหนดพื้นที่สองส่วน ได้แก่ เขตพื้นที่คุ้มครองโบราณสถาน (Core Zone) และเขตพื้นที่กันชน (Buffer Zone) การกำหนดพื้นที่การจัดการภายในบริเวณของแหล่งมรดกโลกนั้นๆ โดยทั่วไปแล้ว ในพื้นที่คุ้มครองโบราณสถานจำเป็นต้องมีการคุ้มครองอย่างเข้มงวด โดยห้ามไม่ให้มีที่อยู่อาศัยของมนุษย์ และควบคุมการก่อสร้างเพิ่มเติมอย่างเข้มงวด ห้ามมิให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ นอกเหนือไปจากงานด้านการอนุรักษ์เท่านั้น และมีการจัดการการเข้าเยี่ยมชมที่เหมาะสม

แผนแม่บทเพื่อการจัดการแหล่งมรดกโลก ควรประกอบด้วยการดูแลเรื่องต่างๆ 4 เรื่อง ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรและการปกป้องรักษา
2. การใช้ของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยว
3. การวิจัยและการเฝ้าระวัง
4. การบริหารจัดการ

ในภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก ยูเนสโกได้ส่งเสริมให้มีการสนับสนุนการทำแผนเพื่อการจัดการและการพัฒนาพื้นที่และระบบนิเวศน์โดยรวม แผนเหล่านี้เป็นช่องทางที่จะก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับความจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งจะมีคุณประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ด้านการมีงานอนุรักษ์ทำ ด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แผนเหล่านี้ก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการด้านต่างๆ ของหลายๆ ฝ่าย ทั้งจากภาครัฐบาลและภาคเอกชน อันจะทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในด้านจุดประสงค์และนโยบาย การดำเนินงานตามแผน ก็เกิดขึ้นได้พร้อมๆ กับงานของหน่วยงานอื่นๆ โดยไม่ขัดกัน นี่เป็นการอำนวยความสะดวก

ด้านการบริหารงานมรดกเกิดขึ้น พร้อมกับงานพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยการปรับความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ การท่องเที่ยว และการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น แผนอันนี้ก็อำนวยความสะดวก การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนในบริเวณนั้น

ปัจจุบันได้มีการนำแผนจัดการดังกล่าวไปใช้ตามแหล่งมรดกโลกต่าง อาทิเช่น ปราสาท วัตภู ที่แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว แผนจัดการนี้ประกอบด้วยรายละเอียดจากการรวบรวมข้อมูล ทางภูมิศาสตร์ โบราณคดี เศรษฐกิจ และสังคมโดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งทำให้แผนจัดการนี้เป็นเครื่องมือบริหารสำคัญที่สุดในภายภาคหน้าของมรดกโลกแห่งนี้

1. การจัดการทรัพยากร

มีการคุกคามมรดกในหลายๆ ด้านซึ่งผู้จัดการควรเตรียมตัวให้พร้อม เช่น ในด้านขยายตัวเมือง การขโมยวัตถุทางศิลปะ สาเหตุและปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น มด แมลง น้ำซึม ฯลฯ ผู้จัดการของท้องถิ่นจะต้องตระหนักได้ล่วงหน้า และมีการเสนอกลยุทธ์เพื่อเผชิญกับปัญหาทางธรรมชาติและปัญหาจากการกระทำของมนุษย์ การวิจัยและมีการเฝ้าติดตาม

2. การใช้ของมนุษย์

การได้ชื่อว่า เป็นแหล่งมรดกโลกทำให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้น มีนักท่องเที่ยวมากขึ้นด้วยเหตุเช่นนี้จึงจำเป็นต้องมีความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว หากมีการบริหารที่ดี ความสามารถรองรับนั้นจะต้องไม่มีการเลยเถิดล้นล้ำ ความสามารถรองรับอาจอธิบายได้ว่า เป็นจำนวนนักท่องเที่ยวที่พื้นที่สามารถรองรับได้สูงที่สุด โดยที่นักท่องเที่ยวมีความพอใจมากที่สุดและมีผลกระทบทางลบน้อยที่สุดต่อชุมชนและทรัพยากร

3. การเฝ้าระวังและประเมินสภาพ

องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึง องค์กรอิสระและผู้รับผิดชอบแหล่งมรดกโลก ซึ่งเป็นผู้ร่วมพัฒนาหลักการ กฎระเบียบข้อปฏิบัติ และนโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยรวมสำหรับแหล่งมรดกโลกแต่ละแห่งมีหน้าที่ในการประเมินผลต่างๆ รวบรวมข้อมูล และแบ่งปันข้อมูลเพื่อการพัฒนาต่อไป ตัวอย่างเช่น ระบบการเฝ้าระวังอย่างง่าย ๆ ระบุรายการเสียหายทั้งหมดและเฝ้าระวังดูแลการฟื้นฟูนั้นๆ จนกว่าจะแก้ไขแต่ละปัญหาได้ ในกรณีของแหล่งมรดกโลกจำเป็นจะต้องได้รับการเฝ้าระวังและประเมินสภาพเพื่อรายงานต่อคณะกรรมการมรดกโลกอย่างเป็นทางการทุกๆ 6 ปี หรือตามกำหนดที่ได้ระบุไว้โดยคณะกรรมการมรดกโลก

4. การบริหารจัดการ

การเงิน

การจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ เป็นสิ่งที่จำเป็นมากต่อการอนุรักษ์ การจัดการ และการพัฒนาแหล่งต่างๆ แหล่งเงินทุนต่างๆ ในที่นี้ อาจหมายรวมถึง งบประมาณจากรัฐบาล จากส่วนกลาง งบประมาณระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น

การศึกษา

การศึกษา เป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งมรดกโลก ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้จัดการแหล่งประชาชนในพื้นที่ และนักการเมืองท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งนั้นๆ และให้แหล่งมรดกนั้นๆ ได้มีการคุ้มครองที่ถูกต้องและเหมาะสม

การตลาด

ทุกพื้นที่แหล่งมรดกควรมีแผนการตลาด ซึ่งครอบคลุมวัตถุประสงค์ของทางการและความต้องการของชุมชนโดยทั่วถึง ทรัพย์สินของแหล่งมรดกครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและด้านวัฒนธรรม รวมทั้งศาสนพิธี ศิลปะและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยการผนวกเอาสิ่งเหล่านี้เข้าไปผู้เข้าเยี่ยมชมจะได้สัมผัสกับความมั่นคงและความเข้าใจลึกซึ้งต่อสถานที่นั้น เมื่อวางแผนการจัดการแล้วเสร็จและได้รับการเห็นชอบตามกฎหมาย เรื่องสำคัญต่อไป คือ ประเด็นเรื่องวิธีการดำเนินการตามแผน ซึ่งหนทางเดียวในการดำเนินงานบริหารด้านอนุรักษ์ในตัวเมืองด้วยดี คือ ระบบการจัดการตนเอง ด้วยความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่น รัฐบาล นักวิชาการและธุรกิจ

การดำเนินงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

โบราณสถานพระนครศรีอยุธยา ได้ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มายาวนาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2310 จนกระทั่งทางราชการได้ตั้งกรมศิลปากรขึ้นมาดูแลรักษาและประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน 78 แห่ง ในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง เพื่อรักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ในปี พ.ศ. 2478 แต่การบูรณะโบราณสถานเพิ่งจะดำเนินการได้ในปี 2498 เมื่อรัฐบาลจัดงานฉลองสมโภช 25 พุทธศตวรรษ โดยมอบให้กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรมดำเนินการชุดแต่งและบูรณะดำเนินการได้ระยะหนึ่ง ก็ต้องหยุดชะงักเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติและยกเลิกกระทรวงวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2502 และโอนงานกรมศิลปากรมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โครงการบูรณะโบราณสถานพระนครศรีอยุธยาจึงต้องยกเลิกไป และในปี พ.ศ. 2507 กระทรวงศึกษาธิการได้สั่งการให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จ้างเหมาถมที่ดินปรับบริเวณท้องสนาม

จักรวรรดิ พระราชวังโบราณเพื่อสร้างสนามกีฬาประจำจังหวัด แต่ได้รับการคัดค้านจากมวลชนจำนวนมาก งานก่อสร้างสนามกีฬาบนโบราณสถานจึงดำเนินการได้เพียงการถมดินเท่านั้น

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ โบราณสถานในเขตเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ก็ถูกทิ้งร้างลงอีกครั้งหนึ่ง มีการวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชนต่อกรมศิลปากร ในการทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ จนกระทั่ง พ.ศ. 2509 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติโครงการพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และบริเวณใกล้เคียง ตามข้อเสนอของสำนักผังเมืองกระทรวงมหาดไทย และสำนักงบประมาณได้อนุมัติงบประมาณปี พ.ศ. 2521 จำนวน 1,000,000 บาท ให้กรมศิลปากรสำรวจชั้นละเอียด เพื่อจัดทำแผนแม่บททางโบราณคดีในการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานทั้งหมด

กรมศิลปากรได้มอบให้เจ้าหน้าที่กองโบราณคดีจากส่วนกลางร่วมกับหน่วยศิลปากรที่ 1 ไปดำเนินการ แต่เนื่องจากในขณะนั้นอยู่ในระหว่างแผนพัฒนาฉบับที่ 2-3 ซึ่งเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรไม่คุ้นเคยกับการบริหารงานที่มีขั้นตอนตามกระบวนการจัดการทางวัฒนธรรมจึงดำเนินการโดยขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานเป็นหลัก ทำให้ไม่สามารถสำรวจเก็บข้อมูลโดยละเอียดได้ล่วงหน้าตามความต้องการของการทำแผนแม่บท ดังนั้น จึงยังไม่สามารถเสนอข้อมูลกำหนดแผนแม่บทและแนวทางการอนุรักษ์งานโบราณคดีตามความต้องการของสำนักผังเมือง ประกาศแผนแม่บทการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2518 ได้รับการคัดค้านจากหน่วยราชการในกระทรวงศึกษาธิการเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะผังเมืองฉบับดังกล่าวมีข้อขัดแย้งกับแผนการก่อสร้างวิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยาของกรมฝึกหัดครูและการก่อสร้างโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยของกรมสามัญศึกษาและกระทรวงศึกษาธิการ ก็ต้องการปรับปรุงอาคารสถานที่ศึกษาให้สัมพันธ์กับแผนการศึกษาของชาติด้วย

ดังนั้น สำนักผังเมืองกระทรวงมหาดไทย จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแผนแม่บทการพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2529 และคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ดำเนินการได้ในปี พ.ศ. 2529 เป็นผลให้ต้องลดพื้นที่โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจากที่เสนอเดิมประมาณ 2,000 ไร่ เหลือเป็น 1,810 ไร่ และสำนักผังเมือง ได้ประกาศพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยมีรายการดังต่อไปนี้

1. เพนียดคล้องช้าง
2. วัดกุฎีเขาทอง
3. วัดมเหยงคณ์
4. วัดกุฎีดาว

5. วัดสมณโกฏฐาราม
6. วัดช้าง
7. เขตโบราณสถานพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา)
8. เจดีย์เจ้าอ้ายเจ้ายี่
9. เจดีย์วัดสามปลื้ม
10. สะพานชีกุณ
11. วัดขุนเมืองใจ
12. บ้านเจ้าพระยาวิไชยเณทร์
13. วัดสวนหลวงค้างคาว
14. วัดปราสาท
15. วัดไชยวัฒนาราม
16. หมู่บ้านฮอลันดา
17. หมู่บ้านโปรตุเกส
18. บริเวณหมู่บ้านโปรตุเกส
19. บริเวณหมู่บ้านญี่ปุ่น

ในปี พ.ศ. 2529 สำนักผังเมืองกระทรวงมหาดไทย ได้เสนอแนะและขอให้กรมธนารักษ์ บอกลีกสัญญาเช่าที่ดินในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อกรมศิลปากรจะได้ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา สังคม และเศรษฐกิจต่อไป และกรมธนารักษ์ได้ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเรียบร้อยแล้ว

เมื่อกระทรวงมหาดไทย โดยสำนักผังเมืองได้ผลักดันแผนการใช้ที่ดินตามแผนดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว กรมศิลปากรจึงประกาศขอบเขตโบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นเขตโบราณสถานประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 93 ตอนที่ 102 ลงวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2519

โครงการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (2520-2524) และต่อมาได้ปรับเป็นโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ในปี พ.ศ. 2524 จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2527 กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการ

ศึกษานอกโรงเรียนได้ขออนุมัติคณะรัฐมนตรีใช้พื้นที่บริเวณทิศตะวันตกของเกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา และบริเวณวิทยาลัยเกษตรพระนครศรีอยุธยา ซึ่งย้ายไปตั้งนอกเกาะเมืองเพื่อ จัดสร้างสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ มีพื้นที่ประมาณ 427 ไร่เศษ

การดำเนินงานสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ระยะที่ 1 เสร็จจุล่งในปี พ.ศ. 2528 ปลัด กระทรวงศึกษาธิการ จึงมอบให้กรมศิลปากรรับผิดชอบและดำเนินการพัฒนาสวนสมเด็จพระศรี นครินทร์ระยะที่ 2 และ 3 ตามบันทึกสั่งการของปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ศธ 11866 ลงวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2530 และกรมศิลปากรได้ดำเนินการตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 1101/22 ลงวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2531 แต่ยังไม่ได้รับงบประมาณ

ภายหลังการประกาศเขตโบราณสถาน ควบคุมการใช้พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนคร ศรีอยุธยา ตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะวัตถุ และพิพิธ- ภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และคำสั่งคณะปฏิวัติ 308 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2514 ได้ เกิดความสับสนและความขัดแย้งในทางปฏิบัติของหน่วยงานราชการต่างๆ รวมทั้งความไม่พร้อมใน การดำเนินงานของกรมศิลปากร เนื่องจากวิชาโบราณคดียังไม่แพร่หลายและนักโบราณคดีก็ยังไม่ เพียงพอ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในที่สุดร้านค้าบริเวณพระวิหารพระมงคลบพิตร ซึ่งดูแลโดยมูลนิธิ พระมงคลบพิตร ได้บุกรุกขยายเขตออกมาจนกลายเป็นชุมชนแออัดกลางโบราณสถานและ สถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ ตลอดจนราษฎรที่เช่าที่ราชพัสดุสร้างบ้านเรือนอาศัยมาแต่เดิมมีความ เดือดร้อนอย่างหนัก ไม่แน่ว่า จะถูกทางราชการขับไล่หรือดำเนินการให้ย้ายออกจากพื้นที่ และ เกิดความไม่มั่นคงในทรัพย์สิน อีกทั้งมีความขัดแย้งในทางปฏิบัติกันอยู่ตลอดเวลา โดยไม่มีโอกาส นำเอาความขัดแย้งนั้นมาวิเคราะห์จัดทำเป็นแผนและแนวทางการจัดการให้เกิดประโยชน์แก่ ประเทศชาติในทิศทางเดียวกัน

แผนแม่บทอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ

แผนแม่บทอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2550 - 2553) ซึ่งจัดทำโดยการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย เสนอแนวนโยบายเชิงรุกในการบริหารอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศใน ภาพรวม และเสนอแนวทางในการสร้างเอกภาพในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยระดม ความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน รวมถึงการกำหนดความรับผิดชอบของภาคเอกชนเพื่อความ ร่วมมือให้เกิดพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ระหว่างประเทศที่จะเพิ่มขึ้น 16.02 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2551 และ 22.46 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553

และนักท่องเที่ยวชาวไทยเพิ่มขึ้นเป็น 63 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2552 และ 72 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 นโยบายที่สำคัญของแผนแม่บทนี้ได้แก่ (ภารวี สวัสดิ์รักษ์ และคณะ, ม.ป.ป.)

1. พัฒนาให้ประเทศไทยคงความเป็นผู้นำทางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียอย่างต่อเนื่อง เพื่อก้าวสู่การเป็นจุดหมายปลายทางระดับโลก
2. พัฒนาการท่องเที่ยวของไทยให้เป็นสาขาหลักทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญควบคู่กับสาขาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม
3. เร่งรัดให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว และรายได้จากการท่องเที่ยว ออกสู่ภูมิภาคอื่นๆ นอกเหนือจากเมืองท่องเที่ยวหลักในปัจจุบัน
4. ปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ทันสมัย เพื่อให้ผู้ประกอบการไทยมีความพร้อมในการแข่งขันที่มีผลมาจากการเปิดเสรีทางการค้า
5. สนับสนุนให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีความพร้อม และเข้มแข็งในการบริหารจัดการบริการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่นโดยตรง
6. อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทย ให้คงความเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์ และสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยที่ชัดเจน

ทิศทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวปี 2550 - 2551 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายในช่วงปี 2550 - 2553 ไว้เป็นกรอบการดำเนินงานในแต่ละปีนโยบายดังกล่าวได้รับการอนุมัติในภาพรวมโดยคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ดังนี้ (ภารวี สวัสดิ์รักษ์ และคณะ, ม.ป.ป.)

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป
2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามา มีบทบาทในการร่วมกันแก้ไขปัญหา หรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว สนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
3. สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบให้บริการข้อมูลข่าวสารด้วยเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

4. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่าย การคมนาคมขนส่ง และสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริการการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลาง การท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้

5. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรัก ความห่วงแหน และช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรดิน มรดกทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจไมตรีอันดีงามสืบไป

6. ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายเปิดเสรีด้านการค้า การบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทยมีงานทำในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

7. กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับความคุ้มครอง พ.ร.บ.ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535 รวมทั้งผลักดันให้มีการกวดขันมาตรฐานต่างๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดไป

8. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งผลดีต่อการพัฒนา

9. ส่งเสริมและเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน ใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และเดินทางกระจายไปทั่วภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถหรือข้อจำกัดในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายใช้สอยภายในประเทศ เพื่อเป็นการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

10. พิจารณาการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็น และเหมาะสมในลักษณะของการลงทุน ร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยรวมของชาติและองค์กร

แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการจัดทำแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เฉพาะพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (พื้นที่ 1,810 ไร่) ซึ่งได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2546 โดยกระทรวงการคลัง สามารถจัดสรรงบประมาณให้ได้ในปี พ.ศ. 2547 เป็นปีแรก แต่เนื่องจากมีข้อเสนอแนะบางประการจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงบประมาณ กระทรวงการคลัง ประกอบกับระยะเวลาการดำเนินงานตามแผนต้องล่าช้าไปจากเดิมถึง 7 ปี ทำให้กรมศิลปากรดำเนินการปรับปรุงแผนแม่บทให้สอดคล้องกับสถานะความเปลี่ยนแปลงและเติบโตของบ้านเมือง แล้วเสร็จในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 โดยเสนอวงเงินงบประมาณเพื่อปฏิบัติการตามแผน 12,946.78 ล้านบาท และให้ดำเนินการแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2552 ในการปฏิบัตินั้น แบ่งออกเป็น 8 แผนงานหลัก คือ

1. แผนงานโบราณคดีประวัติศาสตร์และการบูรณะโบราณสถาน กล่าวคือ จะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โครงสร้างของเมืองโบราณ อันได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง ถนน คู คลอง และสะพานโบราณ เพื่อรื้อฟื้นเอกลักษณ์ของเมืองน้ำ (เวนิสแห่งตะวันออก) ให้ปรากฏมากที่สุดส่วนโบราณสถาน อันได้แก่ ปราสาทราชวัง และวัดวาอารามนั้น จะต้องใช้วิชาโบราณคดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาค้นคว้า เพื่อสงวนรักษาโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์โดยจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งชาติขึ้นมารับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองอยุธยา

2. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก จะต้องจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับประชาชนในพื้นที่ เช่น จะรื้อฟื้นถนนโบราณให้มีบรรยากาศใกล้เคียงกับอดีต และให้ใช้ประโยชน์ในปัจจุบันได้ด้วย ส่วนไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และสาธารณูปโภค สาธารณูปการอื่นๆ จะต้องจัดไว้ แต่ต้องให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของเมืองประวัติศาสตร์และไม่เป็นสิ่งรบกวนที่สร้างขึ้นมาซึ่งเด่นกับโบราณสถาน

3. แผนงานบูรณะปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ จะต้องแก้ไขสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ทำให้บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมของเมืองสูญเสียคุณค่าดั้งเดิมไป โดยปรับปรุงรื้อฟื้นให้เห็นทัศนียภาพและบรรยากาศของเมืองประวัติศาสตร์อยุธยาครั้งอดีตมากที่สุด

4. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา การมีชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ช่วยให้เมืองประวัติศาสตร์มีชีวิตชีวา แต่ชุมชนที่สร้างทับโบราณสถานและบดบังทัศนียภาพของอาคารและประวัติศาสตร์จะต้องปรับปรุงโดยจัด

ระเบียบ ควบคุมดูแล ให้มีสภาพที่กลมกลืนกับโบราณสถาน และบรรยากาศของเมืองประวัติศาสตร์

5. แผนงานพัฒนาสำนักงานและกำลังคนในการบริหารและดำเนินโครงการ จะต้องจัดให้อาคารสำนักงาน บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้เพียงพอต่อการอนุรักษ์ และพัฒนานครประวัติศาสตร์

6. แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยว จะต้องมีศูนย์บริการด้านข้อมูลท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นเอกสาร และสื่อต่างๆ ตามเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างครบถ้วน รวมทั้งจัดให้มีศูนย์บริการข้อมูลระดับวิเคราะห์ด้วย

7. แผนงานเศรษฐกิจ และสังคม จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมอาชีพต่อประชากรให้มีรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่เกี่ยวกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ส่งเสริมงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น โดยจัดให้มีหมู่บ้านศิลปหัตถกรรม รวมทั้งการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาด้วย

8. แผนงานรื้อย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและปรับการใช้พื้นที่ เนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมสร้างทับพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกจากลักษณะของสิ่งก่อสร้างจะไม่เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพของเมืองประวัติศาสตร์แล้ว ยังก่อให้เกิดมลพิษ จำเป็นต้องย้ายออกไป เพื่อรักษาพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และปรับปรุงการใช้พื้นที่ให้เหมาะสมต่อไป

ในการจัดทำแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นั้นกรมศิลปากรมีนโยบายที่จะอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์แห่งนี้ให้เป็นเมืองที่มีชีวิต ในทางปฏิบัติ นั้นโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ จะได้รับการรักษาไว้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่แสดงออกถึง ความเป็นนครประวัติศาสตร์ที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตกาล แต่เนื่องจากสภาพปัจจุบันมีชุมชนเติบโตทับซ้อนอยู่บนเมืองประวัติศาสตร์ ดังนั้นงานที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ การจัดระเบียบ การปรับปรุงชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นครประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ร่วมกับโบราณสถานอย่างผสมกลมกลืนอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน หมายความว่า บ้านเรือนที่ปลูกสร้างทับซ้อนอยู่ในพื้นที่โบราณสถาน จะต้องมีการเคลื่อนย้ายออกมาปลูกสร้างในที่ที่เหมาะสมที่ทางราชการจัดไว้ให้ บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นครประวัติศาสตร์ จะต้องแสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย จึงจะส่งเสริมคุณค่าเมืองประวัติศาสตร์ ส่วนบ้านเรือนที่ปลูกสร้างอยู่นอกเขตโบราณสถาน แต่อยู่ในเขตนครประวัติศาสตร์ก็จะต้องมีการปรับปรุง จะต้องจัดระเบียบเสียใหม่ ในส่วนของตัวอาคารสามารถแก้ไขรูปแบบภายนอก ให้แสดงออกถึงเอกลักษณ์ไทยเช่นเดียวกับบ้านเรือนที่โยกย้าย

ในพื้นที่ชุมชนใหม่ และชุมชนดั้งเดิม ที่ปรับปรุงจะเพียบพร้อมไปด้วยสาธารณูปโภค สาธารณูปการ อันเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ระบบ ป้องกันน้ำท่วม ระบบระบายน้ำ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้ จะถูกออกแบบอย่างดีไม่ให้เป็นสิ่งรบกวนสายตาในชุมชนนั้น ควรมีการจัดการ ด้านสาธารณสุขที่ดี และจัดให้มีสถานศึกษาสำหรับเยาวชนอยู่ด้วย ควบคู่ไปกับการจัดตั้งชุมชน ใหม่ทางราชการพยายามจะยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น โดยจะ ส่งเสริมอาชีพเกี่ยวกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ส่งเสริมอาชีพเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ดังนั้น ชุมชนใหม่บางแห่งจึงมีลักษณะเป็นหมู่บ้านศิลปาชีพอยู่ในตัว เป็นที่คาดหวังว่า ในอนาคต พื้นที่โบราณสถานกับชุมชน จะถูกแบ่งแยกเป็นสัดส่วนด้วย แนวถนนและคูคลองโบราณ ถนน โบราณทุกสายที่อยู่ในบริเวณโบราณสถานสำคัญ จะถูกปูด้วยอิฐสองฟากถนน ร่มรื่นด้วยพืชพันธุ์ ไม้โบราณ ตามที่บันทึกอยู่ในเอกสารทางประวัติศาสตร์และจดหมายเหตุของชาวต่างชาติ ถนน เหล่านี้ใช้เป็นเส้นทางเดินเท้าเป็นทางจักรยานที่จัดไว้สำหรับชาวบ้านชาวเมืองและนักท่องเที่ยวไม่ มีรถยนต์ขนาดใหญ่เข้ามาวิ่งพลุกพล่านอยู่ในบริเวณนี้ ส่วนระบบคูคลองโบราณ ที่ได้ฟื้นฟู เช่นเดียวกันนั้น นอกจาก จะทำให้เกิดความร่มรื่นร่มเย็นแล้วยังสามารถใช้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ ดีอีกทางหนึ่ง ทำให้นักถึงภาพการสัญจรทางน้ำในอดีตเป็นอย่างดี

ในพื้นที่บางส่วนกรมศิลปากรพยายามพัฒนาพื้นที่ให้เป็นสีเขียว เพื่อเป็นปอด เป็น สถานที่พักผ่อน เป็นพื้นที่นันทนาการ เป็นพื้นที่ออกกำลังกายของประชาชน ในส่วนนี้ประชาชนใน พื้นที่สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ได้แก่ พื้นที่สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ พื้นที่หมู่บ้าน ศิลปหัตถกรรม และพื้นที่บึงพระรามนั้น ยังจัดไว้สำหรับการจัดกิจกรรม การจัดงานประเพณีของ บ้านเมืองอย่างเป็นสัดส่วน เพื่อไม่ให้รบกวนส่วนที่เป็นโบราณสถานสำคัญ (กรมศิลปากร, 2549, หน้า 36-43)

แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมบริการที่ประกอบด้วย กิจกรรมของธุรกิจ หลายประเภท ทั้งในด้านของลงทุนและแรงงานในการปฏิบัติงานต่างๆ ในการผลิตสินค้าและการ บริการ เพื่อที่จะสามารถอำนวยความสะดวกสบาย และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอหลักแนวคิดไว้ ดังนี้

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมที่ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภทต่างๆ มารวมกัน ทั้งเป็นธุรกิจทางตรงและธุรกิจทางอ้อม ที่มีไว้คอยให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ที่สามารถทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจขึ้น เป็นการสร้างงานและรายได้ให้กับชุมชน และประเทศ (นิคม จารุมณี, 2552, หน้า 5-7)

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นกลุ่มกิจกรรมทางสังคมที่มีกระบวนการผลิต และสร้างผลผลิตทางสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสามารถให้ความสุขทางด้านจิตใจ และสามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ (สมบัติ กาญจนกิจ, 2551, หน้า 85)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ และแหล่งเงินตราต่างประเทศที่สำคัญ เป็นการกระตุ้นให้ผู้ประกอบการได้นำทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลให้เศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศมีการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพขึ้นเรื่อยๆ (เบญจพร ทองไชย, 2552, หน้า 25)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมที่มีองค์ประกอบทางหน่วยงานทางธุรกิจหลายประเภทรวมกัน ทั้งทางภาครัฐและเอกชนที่เข้ามามีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การพัฒนาและการบริการ เพื่อสนองต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในรูปแบบของการลงทุนดำเนินการให้บริการท่องเที่ยว โดยลงทุนไม่สูงมากแต่ให้ผลตอบแทนสูง (ปณูชา อัญชลีนุกูล, 2551, หน้า 5)

ธุรกิจใอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ธุรกิจใอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นธุรกิจหลักที่เกื้อหนุน และสร้างการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจที่เกิดจากการผลิตใอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหรือเศรษฐกิจที่เกิดจากการผลิตใอุตสาหกรรมอื่นๆ ดังนั้น ผู้ประกอบการธุรกิจต่างๆ จึงได้ผลิตสินค้าและบริการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะให้บริการสามารถตอบสนองต่อความต้องการ และสามารถสร้างความประทับใจใแก่นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการใอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถจำแนกได้ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2549, หน้า 9)

1. ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง (Transportation)
2. ธุรกิจนำเที่ยว (Tour Operator and Travel Agency)
3. ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม (food and Beverage)
4. ธุรกิจที่พักโรงแรม (Accommodation)
5. ธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก (Souvenir)

6. ธุรกิจนันทนาการ (Recreation)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้เสนอแนะว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism Industry) ซึ่งประกอบด้วย ธุรกิจหลายประเภท ซึ่งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงและธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม หรือธุรกิจสนับสนุนต่างๆ การซื้อบริการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ถือได้ว่าเป็นการส่งสินค้าออกที่มองไม่เห็นด้วยสายตา (Invisible Export) เพราะเป็นการซื้อด้วยเงินตราต่างประเทศ การผลิตสินค้าหรือบริการต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวซื้อก็ต้องมีการลงทุน ซึ่งผลประโยชน์จะตกอยู่ในประเทศ และจะช่วยให้เกิดงานอาชีพอีกหลายแขนง เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ทางด้านสังคมการท่องเที่ยว เป็นการพักผ่อนคลายความตึงเครียดพร้อมกับการได้รับความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ผิดแผกแตกต่างไปอีกครั้ง อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศ ซึ่งมีส่วนช่วยสร้างเสถียรภาพกับดุลการชำระเงินได้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังมีบทบาทช่วยกระตุ้นให้มีการนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง ที่ผู้อยู่ในท้องถิ่นได้เก็บมาประดิษฐ์เป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน ขายเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งธุรกิจในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมารายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายเป็นลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่นๆ
2. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวางสร้างงานสร้างอาชีพมากมาย และเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการผลิตอาหารไปป้อนตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ก็จะเป็นอาชีพที่ทำรายได้เป็นอย่างดีหรือในเมืองท่องเที่ยวก็อาจจะเป็นผู้นำเที่ยวด้วย
3. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงานสร้างอาชีพอย่างมากมายและกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการโดยเฉพาะในธุรกิจทางตรง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ ส่วนในธุรกิจทางอ้อมอาจเป็นอาชีพเสริม เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน การใช้เวลาร่วมมาจับจ้องก่อสร้าง เป็นต้น
4. การท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ใดก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารซื้อผลิตผลพื้นเมือง และหากพักแรมก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก เงินที่จ่ายออกไปนี้จะไม่ตกอยู่เฉพาะกับโรงแรมแต่จะกระจายออกไปสู่เกษตรกรรายย่อยต่างๆ เมื่อหัตถกรรมพื้นเมืองขายเป็นของที่ระลึกได้ก็จะมีรายได้สูงสุดพื้นบ้านมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึก แม้จะเป็นรายได้เล็กๆ น้อยๆ

เมื่อรวมกันเป็นปริมาณมากๆ ก็เป็นรายได้สำคัญ ซึ่งจะกระตุ้นการผลิตหรือที่เรียกว่า Multiplier Effect ทางการท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในลักษณะที่สูงมาก เมื่อเทียบกับการผลิตสินค้า หรืออุตสาหกรรมอื่นๆ

5. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในเรื่องการผลิต เพราะไม่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศ เหมือนการเกษตรอื่นๆ ผลผลิตอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยว คือ ความสวยงามของธรรมชาติ หาดทราย ชายทะเล ป่าไม้ ภูเขา สภาพอากาศ และสิ่งที่มีมนุษย์ก่อสร้างขึ้น เช่น พระบรมหาราชวัง วัดวาอาราม โบราณสถาน อาคารบ้านเรือนในท้องถิ่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปธรรมที่มีความยั่งยืนไม่ผันแปร หรือขึ้นอยู่กับสภาพฝนฟ้าอากาศ เช่น การผลิตด้านเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมอื่นไม่ต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุน และหันมาใช้อุตสาหกรรมนี้เป็นประโยชน์เพิ่มเติมต่ออาชีพเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมนับเป็นความได้เปรียบอย่างมากของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

6. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว สังคมไทยเป็นสังคมของชาติเก่าสืบเนื่องมาเป็นพันปี จึงมีวัฒนธรรม ระเบียบประเพณี นาฏศิลป์ การละเล่น ฯลฯ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นเป็นมรดกตกทอดที่ควรค่าแก่การนำออกเผยแพร่ ฟื้นฟู และอนุรักษ์ไว้

7. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่างๆ เมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างประเทศก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะได้ช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งก็จะต้องมีผู้ลงทุนในหลายๆ ลักษณะเป็นการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเหล่านั้น

8. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเที่ยว จะต้องมั่นใจว่า จะมีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ฉะนั้น แหล่งใดที่นักท่องเที่ยวเข้าไปได้ แหล่งนั้นจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ

9. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพ สัมพันธไมตรี และความเข้าใจอันดี ด้วยเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมได้พบปะทำความรู้จักและเข้าใจกัน เมื่อประชากรในประเทศเดียวกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยการเดินทางไปมาหาสู่กัน ผลก็คือ ความสามัคคีสมานฉันท์ของคนในชาติในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็จะช่วยเสริมสร้างความ

เข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกที่จะช่วยกันรักษาสัมพันธไมตรีให้มั่นคง เป็นการช่วยจรรโลงสันติภาพแก่โลก

ประเภทของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ การท่องเที่ยวภายในประเทศ และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งในการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนี้ รัฐบาลได้มุ่งทำการส่งเสริมทั้ง 2 ด้าน ดังนี้

1. การท่องเที่ยวภายในประเทศ สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้ว จำนวนนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวจากภายในประเทศนั้นๆ แทบทั้งสิ้น คาดว่าประมาณ 75-80% ของกิจกรรมการท่องเที่ยว เกิดจากนักท่องเที่ยวที่เราเรียกว่า นักท่องเที่ยวภายในประเทศ และสำหรับประเทศไทยนั้น แต่ละจังหวัดแต่ละท้องถิ่นต่างพยายามที่จะเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวภายในประเทศให้เข้ามาสู่ท้องถิ่นของตนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ท้องถิ่นของตนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอันจะนำไปสู่การรับรู้ของนักท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ให้เดินทางมาท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2546 นักท่องเที่ยวภายในประเทศเกือบทั้งหมดล้วนแล้ว เป็นผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา ยังมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านอื่นๆ เช่น การเคลื่อนย้ายจากชีวิตในชนบทมาเป็นวิถีชีวิตในเมืองใหญ่ การอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ย่อมนำไปสู่การเคลื่อนย้ายครอบครัวออกไปหาที่อยู่แถวชานเมือง สามารถเดินทางจากที่พักไปยังที่ทำงาน ซึ่งไม่ไกลเกินไปในแต่ละวันการขยายตัวของรายได้ ยังหมายถึง จำนวนครั้งที่เพิ่มขึ้นเพื่อการเดินทางไปเยี่ยมเยียนญาติๆ หรือเพื่อนตามเมืองต่างๆ

ผู้คนเริ่มมีความรู้สึกว่าการเดินทางท่องเที่ยว หรือการพักผ่อนเป็นรางวัลส่วนหนึ่งของชีวิตมากกว่าที่จะคิดว่าเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยดังที่คนในอดีตเคยคิด เป็นที่คาดกันว่ากว่า 75% ของนักท่องเที่ยวภายในประเทศ เลือกใช้รถยนต์เป็นพาหนะ โดยการเดินทางท่องเที่ยว หรือพักผ่อนมากกว่าพาหนะอื่นใดในโลกยุคปัจจุบัน

2. การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่จะเดินทางมาจากประเทศซึ่งมีมาตรฐานการครองชีพค่อนข้างสูง ประกอบเข้ากับอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีรากฐานมาจากระบบอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้า ซึ่งเหล่านี้ล้วนมีอัตราการเติบโตของสังคมเมืองใหญ่ค่อนข้างสูง และมีระดับมาตรฐานรายได้ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบสังคมในประเทศดังกล่าว ตลาดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ โดยพื้นฐานแล้วจะประกอบด้วยกลุ่มคนซึ่งมีรายได้ระดับกลางซึ่งมักจะมีตำแหน่งงานในระดับวิชาชีพชั้นสูง หรือผู้บริหารและหัวหน้างานในระดับช่างฝีมือ

การท่องเที่ยว นับว่า เป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่สามารถนำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศได้ โดยไม่ต้องมีการส่งออก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสินค้าส่งออกที่มองไม่เห็น (Invisible Export) ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะประเทศในโลที่สาม หรือประเทศที่กำลังพัฒนา เนื่องจากไม่มีสินค้าเพียงพอที่จะส่งออก ดังนั้น ประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆ ภายในประเทศ จะต้องสร้างมาตรฐานทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวแล้วรู้สึก ว่า ค่ำค่ากับเงินที่เดินทางไปท่องเที่ยวในทุกที่ภายในประเทศไทย รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินเป็นสำคัญ

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นที่นิยมของคนทั่วไปมากขึ้น ซึ่งได้กล่าวสาเหตุที่ทำให้การท่องเที่ยวมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องไว้ได้ คือ (นิคม จารุณี, 2551, หน้า 50-53)

1. การใช้จ่ายอย่างอิสระ เนื่องจากประชาชนมีความมั่นคงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตลอดเวลา มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงสามารถจัดสรรรายได้เพื่อการท่องเที่ยวได้มากขึ้น
2. การลดลงของค่าใช้จ่ายในการเดินทางตราบโดที่อัตราค่าใช้จ่ายในการเดินทางลดลง อุตสาหกรรมที่สามารถดึงดูดรายได้ส่วนเพิ่มของบุคคลให้มาใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยวได้มากขึ้น
3. ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น การที่ประชาชนในโลกปัจจุบันมีการศึกษาสูงขึ้น ทำให้มีความต้องการกระหายที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ จึงทำให้มีการเดินทางเพื่อเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมมากขึ้น
4. การขยายตัวของสังคมเมือง ประชากรมีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้นมีการแยกกันอยู่อย่างครอบครัวเดี่ยว ซึ่งครอบครัวในสังคมปัจจุบันมิได้อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ดังเช่นสมัยก่อนลักษณะเช่นนี้ช่วยให้การเดินทางไปเยี่ยมเพื่อนหรือเยี่ยมญาติมากขึ้น
5. การเกษียณอายุเร็วขึ้น ในปัจจุบันแนวโน้มที่พนักงานและผู้ทำงานในองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ออกจากงานเร็วขึ้นไม่รอให้ครบอายุเกษียณจริง ซึ่งการออกก่อนเกษียณนี้ทำให้บุคคลเหล่านี้ได้รับเงิน และมีเวลาว่างเพิ่มขึ้น บุคคลเหล่านี้จึงเข้ามาสู่ในภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวในฐานะนักท่องเที่ยวกลุ่มสูงอายุ
6. การขยายตัวทางธุรกิจ ธุรกิจในปัจจุบันขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งธุรกิจในประเทศ ธุรกิจต่างประเทศ มีผลให้นักธุรกิจต้องมีการเดินทางเพื่อไปติดต่อธุรกิจยังท้องถิ่นต่างๆ มากขึ้น ซึ่งก็ถือว่า บุคคลเหล่านั้นเป็นนักท่องเที่ยวเช่นกัน

7. ผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยว ในปัจจุบันอัตราการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุมากขึ้น ดังนั้น นักการตลาดจึงพยายามที่จะขยายตลาดไปยังกลุ่มผู้สูงอายุมากขึ้น อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เป็น อุตสาหกรรมบริการประเภทหนึ่งสามารถเปรียบเทียบได้ ดังนี้

7.1 โรงงาน หมายถึง แหล่งที่ผลิตสินค้าของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ พื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจการท่องเที่ยวนั่นเอง

7.2 ลูกค้า หมายถึง นักท่องเที่ยวที่มาชมบ้าน ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม สิ่งที่คุณซื้อ จะได้รับคือ ความพอใจ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ ความสะดวกสบาย การพักผ่อน และความทรงจำที่น่าประทับใจ สิ่งเหล่านี้ คือสินค้าที่โรงงานอุตสาหกรรมท่องเที่ยว จะต้องผลิตสนองความต้องการให้แก่ลูกค้า

7.3 สินค้า ในสายอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว ไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์เหมือนอุตสาหกรรมการผลิต จึงเป็นข้อได้เปรียบอย่างหนึ่ง คือ นำมาขายได้เรื่อยๆ เช่น ความสวยงามทางธรรมชาติ สิ่งสวยงามที่มนุษย์สร้างขึ้น วิธีทางดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

7.4 สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ที่เรียกว่า แหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

7.4.1 แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (Natural Attractions)

7.4.2 แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions)

7.4.3 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หรือที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาตินั้น ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) นับได้ว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด แต่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนี้จะต้องได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจทำลายความสวยงามลงได้

แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตรงกันข้ามกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองขนาดใหญ่ๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชมสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้น พระราชวัง อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวอีกจำนวนไม่น้อยที่สนใจในความรุ่งเรืองแห่งอารยธรรมในอดีต วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย

รวมถึงพิธีกรรม พิธีการงานฉลองรื่นเริงต่างๆ ศิลปะการแสดง ดนตรี เพลงพื้นบ้าน การรำยรำ การละเล่น ตลอดจนงานหัตถกรรม

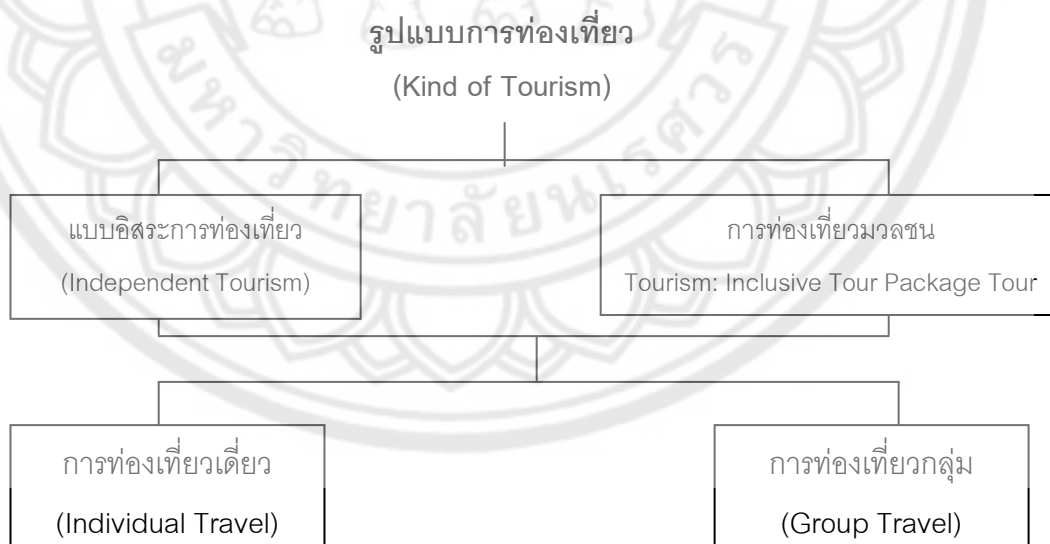
7.5 การขนส่ง องค์ประกอบของอุตสาหกรรมทุกประเภท คือ การขนส่งที่ผู้ผลิตจะต้องส่งสินค้าไปยังลูกค้า แต่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลับตรงกันข้าม เพราะทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นทั้ง โรงงาน วัตถุประสงค์ สินค้า ในตัวเองพร้อมสรรพ ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ ผู้ซื้อหรือนักท่องเที่ยวจึงต้องเดินทางไปซื้อสินค้าหรือบริการนั้น ณ แหล่งผลิตหรือโรงงาน

รูปแบบของการท่องเที่ยว

รูปแบบของการท่องเที่ยว สามารถจำแนกกว้างๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวแบบอิสระ (Independent Tourism) นักท่องเที่ยวกำหนดรายการท่องเที่ยว ติดต่อที่พักแรม และเลือกวิธีการเดินทางเองโดยไม่ใช้บริการของบริษัทนำเที่ยว
2. การท่องเที่ยวมวลชน (Mass tourism) นักท่องเที่ยวใช้บริการของบริษัทนำเที่ยวในการเลือกรายการท่องเที่ยว ที่พักแรม วิธีการเดินทาง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ (Inclusive Tour หรือ Package Tour)

ทั้งการท่องเที่ยวแบบอิสระและการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จนั้น นักท่องเที่ยวอาจเลือกไปเป็นกลุ่ม (Group Travel) หรือไปเพียงลำพัง (Individual Travel) ก็ได้

ภาพ 2 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยว

ที่มา: (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552)

ชนิดของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยว จำแนกตามรูปแบบของการท่องเที่ยวได้ 2 พวกใหญ่ คือ

1. นักท่องเที่ยวแบบอิสระ (Independent Tourists)
2. นักท่องเที่ยวแบบกลุ่ม (Group tourists)

นักท่องเที่ยวแบบอิสระและแบบกลุ่ม อาจเลือกที่จะท่องเที่ยวโดยใช้บริการของบริษัทนำเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ หรือเพียงบางส่วน เช่น การสำรองที่พัก การจองตั๋วโดยสาร หรือไม่ใช้บริการของบริษัทนำเที่ยวเลยก็ได้

ภาพ 3 แสดงชนิดของนักเดินทาง

ที่มา: (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552)

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) องค์การอนามัยโลก (WHO) (1978, p.11) ให้ความหมายว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบ ในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม”

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2551, หน้า 253)

การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ไม่ได้หมายความว่า ดึงประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้น แท้จริงแล้วต้องให้ชุมชนมีกิจกรรม และวิถีดำเนินการของเขาเองในชุมชนตนเอง (จามริก, 2547, หน้า 22)

ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ประกอบด้วย 4 มิติ คือ

มิติที่ 1 คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่า อะไรควรทำและทำอย่างไร

มิติที่ 2 คือ มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา ลงมือปฏิบัติการตามที่ตัดสินใจ

มิติที่ 3 คือ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

มิติที่ 4 คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า การสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยใช้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ และมีรายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน การสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องทรัพยากรท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้อยู่อย่างยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2552, หน้า 28)

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ควรประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและการตัดสินใจในปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) อาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การร่วมมือรวมทั้งการร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ทางด้านส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินการทั้งหมด การพิจารณาการมีส่วนร่วมเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการนำไปสู่

การพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ในการจะบรรลุเป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่เพิ่มคุณค่าให้กับตัวเองโดยการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของประชาชนเรื่องใดเรื่องหนึ่งหากแต่ทุกอย่างประชาชนจะต้องคิดค้นขึ้นมาเอง สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถูกตีความหมายไปในลักษณะที่เน้นการให้ประชาชนมีโอกาสเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจคิดค้นปัญหาและการดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ ของการจัดการ คือ การที่ประชาชนได้เพิ่มศักยภาพในการควบคุมทรัพยากร รวมถึงตลอดถึงการใช้การจัดการทรัพยากรที่มีในสังคมด้วยตนเอง

จำเป็นต้องแยกแยะให้ออกระหว่างชาวบ้านผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ และบุคคลภายนอก เมื่อพูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น กลุ่มคนที่จะต้องให้ความสำคัญสูงสุด คือ มวลชนพื้นฐาน ซึ่งนั่นก็คือ ชาวบ้านนั่นเองในเอกสารฉบับเดียวกันนั้น ได้มีการเสนอว่า นอกจากจะพิจารณาว่า ใคร คือ ผู้ที่จะเข้าร่วมและจะต้องพิจารณาว่า กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น เป็นอย่างไร (Cohen and Uphoff, 2007, pp. 5-8) ซึ่งได้เสนอให้พิจารณาในประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. การริเริ่มเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้นเกิดจาก ข้าราชการหรือชาวบ้าน
2. การชักนำเข้ามามีส่วนร่วมนั้น เป็นความสมัครใจหรือบีบบังคับ
3. โครงสร้างและช่องทางของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร
4. ระยะเวลาและขอบเขตของการมีส่วนร่วมเป็นเช่นไร (ครั้งเดียว ครั้งคราว ต่อเนื่อง)
5. ได้มีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนแค่ไหน (การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจ หรือการดำเนินงานปฏฺผลที่หวังไว้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด)

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องไม่หมายความเพียงแต่การดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนดรูปแบบเป้าหมายของงานและกำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน ดังที่ผ่านมา แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบ และมีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่ค้นคิดปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแล กำกับตลอดจนประเมินผล ติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง จะต้องหมายถึง การมอบอำนาจอธิปไตยขั้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ (ลีอชัย ศรีเงินยวง และผาสุก เอนกวนิช, 2549, หน้า 12)

ทฤษฎีของมาสโลว์มากล่าวไว้ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยสรุปว่า หากมนุษย์ได้รับการเกลี้ยกล่อมหรือชักจูง (Mass Persuasion) ในเรื่องที่ต้องกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดความพึงพอใจแล้วย่อมจะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ในที่สุด (อำนาจ อนันตชัย, 2552, หน้า

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้น คือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง การครอบงำหรือการบังคับให้ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการ จัดแจง ใช้ควบคุมระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่อยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพ ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และภูมิ ปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเชื่อมั่น เพื่อเป้าหมาย แห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2551, หน้า 22)

การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมรัฐมักมองในแง่ของการ เน้นการมีส่วนร่วมของการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำงาน และร่วมบำรุงรักษา มากกว่าการสมทบ ด้านวัตถุและเงิน ซึ่งอาจมีความจำเป็นอยู่ก็ตาม โดยภาพรวมแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การพัฒนานั้น (ไพรัตน์ เตชะรินทร์, 2547, หน้า 38) จะต้องเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

1. ร่วมศึกษาปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดสร้างรูปแบบของการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม
5. ร่วมบริหารงาน พัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถ รวมทั้ง การควบคุม ติดตาม ประเมินผล และซ่อมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากการกระทำกิจกรรมนั้นๆ

กรอบความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนพบว่า มี 3 มิติ มิติของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยประเด็นคำถาม ดังนี้ (John M. Cohen and Norman T. Uphoff, n.d. อ้างอิงใน เบญจมาศ สอนศิลป์พงศ์, 2550, หน้า 15-17)

1. มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็น
  - 1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือ ร่วมในการคิดถึง ปัญหาโดยระบุความต้องการของชุมชนจนเกิดโครงการระหว่างดำเนินการ (โครงการเริ่มทำ) และ การตัดสินใจในการดำเนินการ (โดยองค์กรของชุมชนหรือชาวบ้าน) ซึ่งประเด็นนี้ (Floyd Hunter อ้างอิงใน เบญจมาศ สอนศิลป์พงศ์, 2550, หน้า 15) อธิบายให้ชัดเจนว่า การมีส่วนร่วมใน กิจกรรม/โครงการต่างๆ เกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ

1.1.1 ความสนใจและความห่วงใยร่วมกันในสภาพปัญหาที่เผชิญร่วมกัน กลายเป็นความสนใจและกังวลใจของส่วนรวม

1.1.2 ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ขณะนั้นผลักดันให้มุ่งสู่การรวมกลุ่มวางแผนกระทำร่วมกัน

1.1.3 การตกลงร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนาและต้องมีความเข้มข้นมากพอที่จะเกิดความคิดริเริ่มที่จะกระทำการสนองตอบความต้องการของผู้ที่เดือดร้อน

1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทางด้านทรัพยากรต่างๆ การบริหารงานกิจกรรมและการประสานงานขอความช่วยเหลือ

1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านวัตถุ สังคมของแต่ละบุคคล

1.4 การมีส่วนร่วมในการพยายามประเมินผล (Evaluation) ของโครงการ

2. มีส่วนร่วมกับร่วมกับใคร (Who, Whom) ได้แก่

2.1 การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในแต่ละขั้นตอนเช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรที่ให้ทุน เป็นต้น

2.2 การพิจารณาคูณลักษณะทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่อง เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาอยู่อาศัย การถือครองที่ดิน

3. มีส่วนร่วมอย่างไร (How) ได้แก่

3.1 ลักษณะพื้นฐานของการมีส่วนร่วม การได้รางวัลตอบแทนหรือถูกบังคับให้ร่วม

3.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมโดยตรงหรือผ่านองค์กรของชุมชน

3.3 ขนาดของการมีส่วนร่วม เช่น ความถี่ และระยะเวลาของการเข้าร่วม

3.4 ผลที่เกิดจากการเข้าร่วม เช่น เป็นการเสริมพลังหรืออำนาจองค์กร หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วม คือ การร่วมมือกันอย่างจริงจัง โดยที่ทุกฝ่ายต้องร่วมคิดร่วมวางแผน ตัดสินใจ คิดค้นปัญหา ร่วมลงทุนและรับผลประโยชน์ตอบแทน ร่วมปฏิบัติงานติดตามและประเมินผล และดำเนินการต่างๆ ในสังคม รวมถึงตลอดถึงการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมด้วยตนเอง

อุปสรรคประการหนึ่งที่ทำให้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่เป็นจริง คือ การต่อต้านจากข้าราชการเองเพราะกลัวสูญเสียอำนาจ ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม และจากการที่มึความคิดเห็นไม่ตรงกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานในลักษณะต่างฝ่ายต่างทำ ดังนั้น สิ่งที่

สำคัญยิ่งกว่าการให้การศึกษาแก่ชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม คือ การให้การศึกษาแก่ข้าราชการให้ยอมรับแนวคิดนี้ (Allen, 2009 อ้างอิงใน คันฉัตร ตันเสถียร, 2551, หน้า 14)

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น คำว่า ประชาชนคงไม่ได้หมายถึง ทุกๆ คนในชุมชน แต่หมายถึง คนยากจนส่วนใหญ่ ซึ่งด้อยโอกาสและอำนาจ โดยกลุ่มคนเหล่านั้นจะต้องรวมตัวกันขึ้นมา (Hollnsteiner, 2008 อ้างอิงใน คันฉัตร ตันเสถียร, 2551, หน้า 12)

นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น มีดังนี้

1. พัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนรวมถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชนและประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ ทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาค เป็นธรรมในกรอบที่เหมาะสม สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่นๆ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

2. สนับสนุนการจัดตั้งขบวนการร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในรูปขององค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่ายครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ

3. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งปรับทัศนคติและปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

4. ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรประชาชน ที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล

5. แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากฎหมายและระบบประมาณของภาครัฐ ให้สามารถส่งเสริมและเอื้ออำนวยต่อการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติทุกระดับกับประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ในการให้ชุมชนมีโอกาสในการควบคุม กำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

6. สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะ และการมีจิตสำนึกในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

7. สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ ในด้านการจัดการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างอิสระและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูการท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเองโดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

8. สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และพัฒนาทางสังคม ให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือและยกระดับการมีส่วนร่วมตลอดจนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและองค์กรจัดการธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 รูปแบบ คือ (Cary, 1976, P.144)

1. การเป็นสมาชิก (Membership)
2. การเป็นผู้ร่วมประชุม (Attendance of Meeting)
3. การเป็นผู้จ่ายเงิน (Financial Contribution)
4. การเป็นกรรมการ (Membership of Committee)
5. การมีส่วนร่วมโดยการเป็นประธานหรือผู้นำ (Position of Leadership)

ได้แบ่งลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้ คือ ร่วมประชุมร่วมออกเงิน ร่วมเป็น กรรมการ ร่วมเป็นผู้นำ ร่วมเป็นผู้สัมภาษณ์ ร่วมเป็นผู้ชักชวน ร่วมเป็นผู้บริจาค ร่วมเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน และร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (กรรณิการ์ ชมดี, 2549, หน้า 13)

การมีส่วนร่วม เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกันนั้น จะต้องต้องมีมากพอจนเกิดการริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ จะต้องเป็นความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้นๆ เหตุผลเบื้องต้นของการที่คนเรารวมตัวกันได้ ควรจะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดที่ทำโดยหรือทำในนามกลุ่มนั้น การกระทำผ่านองค์กร ดังนั้น องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกต่างกันไปตามเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริการ รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน (ปรัชญา เวสารัชช, 2548, หน้า 164-167) ซึ่งได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน คลอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสังคม ได้ร่วมกิจกรรมอันจะนำไปสู่ความมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้อง โดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในกรณีต่อไปนี

2.1 การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา

2.2 การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2.3 การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผนและการดำเนินการโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับผลประโยชน์ที่ได้รับ

4. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามเศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการเกิด

กระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

วิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ตั้งแต่การไปถกเถียงแลกเปลี่ยน การวางแผนร่วมโดยชาวบ้าน และปฏิบัติตามแผน คือ การทำงานร่วมกันและประเมินผลร่วมกัน (ปรีดา ประพฤติชอบ, 2550, หน้า 80-81)

การมีส่วนร่วมของประชาชน มี 4 ลักษณะ คือ (ปกรณ ปรียากร, 2550, หน้า 64)

1. เป็นผู้มืบทบาทในการกำหนดว่า อะไร คือ ความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน
2. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐาน
3. เป็นผู้มืบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สูงขึ้น
4. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะทำการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาจะเห็นได้ว่า กิจกรรมพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของไม่ได้ลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็อาจจะสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ ก็จะสามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอจนเกิดความตระหนักในปัญหาของตนเองและดิ้นรนหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง โดยได้กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมว่าลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน มี 2 ลักษณะ คือ (นรินทร์ แก้วมีศรี, 2531 อังอิงโน นกัฒนคุณ, 2552, หน้า 13-15)

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนในพื้นที่ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทุกกระบวนการตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา การร่วมคิด และหาวิธีแก้ไขปัญหา ร่วมวางแผน

นโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็น ประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามผลที่กำหนดไว้ และร่วม ควบคุม ติดตาม ประเมินผล

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมปฏิบัติ ตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว และยังสามารถอธิบายถึง หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า มี ขั้นตอนในปฏิบัติ คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญ เพราะถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถ เข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจ เลือ่อำนวยประโยชน์ต่อชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลใดชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็น ความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ความรู้ต้องยอมรับ คือ บุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับ ปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด แต่เขาจะมองปัญหาของตนเองได้ไม่ชัดเจน หรือไม่เข้าใจแก่นแท้ของปัญหา ต่อมาเมื่อมีบุคคลมาช่วยชี้แนะเขาจึงมองสาเหตุของปัญหาของ ตนเองได้เด่นชัดขึ้น ดังนั้น บุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ ปัญหาด้วยตนเอง ทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม เพื่อนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหานั้นๆ ต่อไป

2.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้ เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้วขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วม คือ ต้องให้บุคคลเรียนรู้ในเรื่องของ การวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือเพื่อจะ มา สนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ บุคคลยังต้องมีส่วนร่วมในการ กำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน การแก้ไขปัญหาอาจทำได้หลายวิธีแต่จะมีวิธีที่ดีที่สุด ในเรื่องดังกล่าว ผู้ที่ให้ความรู้ซึ่งควรมีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ จนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่าจะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ไขปัญหาที่ตนเองและ ชุมชนเผชิญอยู่

2.3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะ สร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการ ปฏิบัติงานด้วยตนเอง อาจจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อ เห็นประโยชน์ก็จะดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตัวเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการ ดำเนินกิจการนั้นๆ ด้วย

2.4 การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การประเมินผลด้วยตัวเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่ากิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการทั้งหมดนั้นดีหรือไม่เพียงไรและควรพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้และประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป ให้ประสบความสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ (มิตรา สามารถ, 2552, หน้า 10-11)

1. พื้นฐานของการเข้าร่วม ลักษณะที่เข้ามามีส่วนร่วมมาจากแรงจูงใจภายใน จะเป็นแรงหนุนหรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมที่มาจากปัจจัยภายนอก โดยอาศัยอำนาจบารมีหรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรืออิทธิพลของผู้มีอำนาจจากชุมชนเอง ถึงจะสามารถกระทำได้สำเร็จแต่ก็ไม่มีผลผูกพันทางจิตใจ ความยั่งยืนต่อเนื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ก็ลดลง

2. รูปแบบของการเข้าร่วม การเข้าร่วมของประชาชนนั้น เป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเอง โดยเฉพาะกิจกรรมที่ดำเนินถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนกลุ่ม เช่น กรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมของประชาชนจะอยู่ในลักษณะผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

3. ขอบเขตของการมีส่วนร่วมเป็นช่วงเวลาการมีส่วนร่วม การใช้เวลาเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ จะใช้เวลาต่างกัน ความถี่ห่าง จำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอ และฤดูกาลที่เหมาะสม ช่วงเวลาที่ใช้กิจกรรมแต่ละครั้ง

4. ผลของการเข้าร่วมและลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดการรวมพลังที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นตัวของตัวเอง สร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในมวลสมาชิกของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบไปด้วย (นำชัย ทนุผล, 2550, หน้า 15)

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหาเพราะประชาชนย่อมรู้ปัญหาของตนได้ดีที่สุด

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อประชาชนในชุมชนได้มีส่วนเข้ามา มีบทบาทในการระบุปัญหาแล้วขั้นต่อไป คือ การร่วมกันวางแผนโครงการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาของพวกเขาด้วยตัวเอง การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแรงร่วมใจในการตัดสินใจหาแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวทางดำเนินกิจกรรมนี้จะมีผล

ทำให้ประชาชนในชุมชนเหล่านี้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) ในกิจกรรมนั้น และจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมที่วางไว้

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ

แนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์

ควรมีการพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2552, หน้า 285)

1. ดำเนินการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการในการพัฒนาการท้องถิ่นแบบยั่งยืนในพื้นที่ของตนเองโดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรม ความพร้อม และความต้องการของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการจัดการการท้องถิ่นแบบยั่งยืน

2. ดำเนินการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการท้องถิ่นแบบยั่งยืนในสื่อต่างๆ ทั้งในและนอกระบบแก่เยาวชน ประชาชน หรือผู้นำท้องถิ่น

3. ส่งเสริมให้ธุรกิจท้องถิ่นในท้องถิ่นรวมตัวกันเป็นชมรม หรือสหกรณ์ เพื่อร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาการท้องถิ่นแบบยั่งยืนและเพื่อความเข้มแข็งมีอำนาจต่อรองทางการตลาดอันจะทำให้ธุรกิจท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงธุรกิจ โดยให้องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นที่ปรึกษาแนะนำการจัดการ

4. ในการดำเนินการใดๆ ก็ควรที่จะคำนึงถึงทรัพยากรของท้องถิ่นเป็นอันดับแรก ไม่ว่าจะบุคคลากร วัตถุดิบ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเอกลักษณ์ทางท้องถิ่นนั้นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการพัฒนาการท้องถิ่น

ในการจัดการการท้องถิ่นนั้น หากชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมแล้ว อาจทำให้ชุมชนไม่ได้รับประโยชน์จากการท้องถิ่นเท่าที่ควร ยิ่งไปกว่านั้นยังอาจทำให้ชุมชนได้รับความเสียหายจากการท้องถิ่นได้อีกด้วย การที่หลายฝ่ายพยายามที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นเนื่องจากคนในท้องถิ่นย่อมทราบภาวะการณ์ต่างๆ ลักษณะของทรัพยากรธรรมชาติและปัญหา ที่สำคัญ คือ มีความรักและผูกพันกับสิ่งต่างๆ ในพื้นที่อยู่เป็นทุนเดิมจึงเป็นโอกาสอันดีที่ชุมชนจะได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรของตนเอง

เมื่อชุมชนได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม ความรู้สึกรัก ผูกพัน และห่วงหาพันพวยการใน
 ฐานะที่เป็นเจ้าของก็จะเพิ่มพูนขึ้น เกิดความตระหนักในการปกป้องและอนุรักษ์ นอกจากนี้ ชุมชน
 ยังมีความรู้สึกที่ดีกับการที่ได้รับเกียรติให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการงานต่างๆ ด้วย การ
 พัฒนาการในที่นี้จำเป็นต้องมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งความมีประสิทธิภาพและ
 ประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้หากมีสิ่งเหล่านี้ ดังนี้

การตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการรวมตัวกัน เพราะถ้าหากสมาชิกไม่มี
 โอกาสตัดสินใจร่วมในฐานะที่เป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยความเข้มแข็งก็จะมี และจะขาดความเป็น
 น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขาดความตระหนักในการเป็นเจ้าของร่วมกัน และขาดการประดับประดา
 ช่วยเหลือกัน ฉะนั้น การพัฒนาการต่างๆ สมาชิกจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย แต่อย่างไร
 ก็ดีสมาชิกที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดีเสียก่อน
 หากสมาชิกขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะต้องตัดสินใจแล้ว แม้จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจก็
 มิได้ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด ตรงกันข้ามยังจะเป็นผลเสียอีกด้วย

การกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ โดยทั่วไปจะมีการคัดเลือกประธาน รองประธาน
 เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ และกรรมการอื่นๆ เพื่อจะได้มอบหมายหรือแบ่งบทบาทหน้าที่กัน แต่ใน
 การกำหนดโครงสร้าง จำเป็นต้องคำนึงถึงเป้าหมายและกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องจัดการว่าเป็นอย่างไร
 มีปริมาณงานมากน้อยเพียงใด จากนั้นจึงจะกำหนดโครงสร้างขึ้นมา

การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกชาวบ้าน ช่วยให้เกิดการรับรู้ เข้าใจ และร่วมมือกันมาก
 ขึ้นหากไม่มีการสื่อสารหรือมีแต่น้อย หรือมีการสื่อสารแต่ไขว้เขวจากความเป็นจริง การที่จะประสบ
 ผลสำเร็จในกิจกรรมต่างๆ ก็เป็นไปได้ยาก

การควบคุมตรวจสอบ เมื่อมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันแล้ว ต้องมีการควบคุมตรวจสอบ
 อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีการรับรู้อย่างโปร่งใสตามหลักการของบรรษัทภิบาล (Good
 Governance) โดยเฉพาะในกิจกรรมการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการเงิน

กิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกฝนและปฏิบัติตามจริง เช่น เรื่องป่าชุมชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่ม
 น้ำ การรักษาทรัพยากร และการแก้ปัญหาขยะ เป็นต้น เป็นสิ่งจำเป็นซึ่งอาจมีเพื่อแก้ปัญหาหรือ
 ช่วยให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติตลอดจนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของ
 ชุมชนยังคงดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

งบประมาณ เพื่อสามารถดำเนินงานไปได้ด้วยดี จำเป็นที่จะต้องมีการระดมทุนทั้งภายใน
 และภายนอกเพื่อให้สามารถทำกิจกรรมได้ โดยชุมชนสามารถที่จะระดมทุนจากภายในชุมชนก่อน
 เมื่อมีงบประมาณไม่เพียงพอจึงค่อยแสวงหางบประมาณจากภายนอก หรือของบสนับสนุนจากรัฐ

เป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. เพื่ออนุรักษ์และปกป้องทรัพยากร
2. เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
3. เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างการรับรู้และความเข้าใจ
4. เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีในชุมชน
5. เพื่อการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน
6. เพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้าน และหารายได้เข้ากองทุนหมู่บ้าน

ผลจากการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว

1. ทำให้มีการวางแผนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การพัฒนาการเดินทาง การหยุดพักทลายของดิน การไม่รบกวน สัตว์ป่า การจำกัดให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม การกำจัดขยะมูลฝอย
2. ทำให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ โดยคำนึงถึงความยั่งยืน
3. ทำให้เกิดแนวร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และป้องกันมิให้มีการลักลอบ ทำลายสิ่งแวดล้อมของนายทุน ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถสอดส่องดูแลได้ทั่วถึง เช่น การตัดป่า หรือการลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์ จัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับผู้มาเยือน หรือนักท่องเที่ยวยังมีส่วนช่วยในการสอดส่องดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย
4. ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณี และรู้จักคุณค่าในสิ่งที่ทำอยู่
5. ทำให้เกิดการฟื้นฟูและสืบทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นอาวุโสสู่คนหนุ่มสาว
6. ทำให้ได้ร่วมคิด ร่วมแลกเปลี่ยน เกิดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทำให้ไม่โดดเดี่ยว เพราะภาครัฐ/เอกชน เข้าไป
7. ทำงานร่วมกับชุมชนและก่อให้เกิดความร่วมมือในการแก้ปัญหาต่างๆ รวมทั้งลดช่องว่างระหว่างรัฐกับชุมชน
8. ทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นให้กับชุมชน
9. ทำให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น
10. ทำให้ได้พันธมิตรเพิ่มขึ้น
11. ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความเคารพซึ่งกันและกัน และยอมรับกัน
12. ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้มีกองทุนในการพัฒนาหมู่บ้าน

สิ่งที่ชุมชนควรดำเนินการในระดับชุมชน (สิ่งที่ชุมชนควรดำเนินการ)

1. ปรับปรุงคุณภาพ รักษา และพัฒนาประสิทธิภาพองค์กร
2. ทำงานประสานกับองค์กรอื่นๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล อบต. และกลุ่มกิจกรรมต่างๆ อาทิ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น
3. สร้างงานวิจัยในท้องถิ่นให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชน
4. รวบรวมเป็นองค์ความรู้สร้างเป็นหลักสูตร สร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. สร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลข่าวสาร เช่น แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านกฎระเบียบต่างๆ ทางนโยบาย และกฎหมายที่จะมีผลกระทบต่อชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนได้รู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก
6. จัดตั้งศูนย์เก็บรวบรวมข้อมูล
7. มีการเยี่ยมเยียนกันระหว่างชุมชนเครือข่าย ดำเนินการทางการตลาดและโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น ร่วมมือกันเพื่อทำการตลาด และสร้างความเข้าใจร่วมกับสื่อ ตลอดจนให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยวและสาธารณะสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจในขั้นสุดท้ายในเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยไม่ได้ถูกครอบงำจากภายนอก

ในระดับนโยบาย (สิ่งที่รัฐควรพิจารณา)

1. ยอมรับและให้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. สนับสนุนเงินทุนในการจัดการและดำเนินงานของชุมชนเพื่อการพัฒนาด้านต่างๆ รวมถึงการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว
3. สร้างกลไกเพื่อติดตามประเมินผล
4. สนับสนุนและให้ความรู้ด้านการพัฒนาและการตลาดให้แก่คนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพและมีความพร้อมในเชิงองค์ความรู้ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตั้งแต่เริ่มต้นในฐานะคณะทำงานและสามารถเสนอความคิดเห็นในการร่างนโยบาย การวางแผนการจัดการ การจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนา และการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นต้น ไม่ใช่ให้ชุมชนเป็นเพียงผู้นำเสนอข้อมูลเท่านั้น

บทบาทการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว

บทบาทการมีส่วนร่วมของทุกองค์กรจะต้องยึดมั่นในระบบและกฎเกณฑ์ของการพัฒนาการทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น ควรพิจารณาองค์ประกอบ ดังนี้ (อศิยา อุติผล, 2550, หน้า 36)

1. กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว (Tourism Development) แนวคิดนี้นับเป็นแผนแม่บทของโลกตามหลักการ Agenda 21 ปฏิญญาสากลการประชุมสุดยอดของโลก ที่นครโจฮันเนสเบิร์ก (Johannesburg Declaration 2002) ที่กล่าวถึง หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนคำนี้ถึง 3 หลักการ คือ การบูรณาการเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การมีธรรมาภิบาล (Good Governance) และสิทธิในการพัฒนา (Right to Development) การเคารพสิทธิมนุษยชน เสรีภาพขั้นพื้นฐานและจริยธรรม (Ethics)

2. การท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้และการเพิ่มคุณภาพชีวิต (Knowledge and Quality of Life) แนวคิดนี้เกิดจากกระแสของการท่องเที่ยวที่เน้น 3S คือ ความปลอดภัย (Security) ความสะอาด (Sanitation) และความพึงพอใจ (Satisfaction) มุ่งเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ เน้นความเข้าใจเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม จริยธรรม เอื้ออาทร เสริมสร้างภูมิปัญญา ประสพการณ์และการเรียนรู้เชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชน ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา จารีตประเพณีและสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุล ความพอเพียงและยั่งยืนในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม มุ่งให้เกิดคุณภาพชีวิตมากกว่าการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (ความคุ้มค่า)

3. การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดการตามแผนการตลาด การจัดทำแผนการตลาดประจำปี ทั้งแผนระยะสั้น ระยะยาว จะต้องวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อหาวิธีวางแผนการพัฒนาทำให้สอดคล้องกัน โดยพิจารณาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ศักยภาพของทรัพยากรและความพร้อมในด้านการบริการ ศักยภาพและความพร้อมบริการของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่หลายระดับนั้น ควรพิจารณาจากกลุ่มที่มีระดับเดียวกันหรือใกล้เคียงกันนำเสนอส่งเสริมการท่องเที่ยวตามกลุ่ม เป้าหมายของแผนการตลาด หากศักยภาพยังไม่ถึงตามเกณฑ์มาตรฐานผู้จัดการจะต้องพัฒนา พื้นฟู เพื่อให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานกำหนด

4. การจัดการตามกลุ่มการดำเนินการด้วยกัน (Cluster) ประเด็นนี้ การจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่พิจารณาจากกลุ่มการดำเนินการด้วยกันนั้น หมายถึง กลุ่มเชื่อมโยงในพื้นที่ (Area Approach) กลุ่มเชื่อมโยงในรูปแบบของรายการท่องเที่ยว (Activities Approach) กลุ่มเชื่อมโยงในธุรกิจท่องเที่ยว (Business Approach) และกลุ่มสินค้าที่สร้างสรรค์ใหม่ (New Products Approach) สำหรับการจัดการด้านกลุ่มธุรกิจนั้น ลักษณะการดำเนินการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นธุรกิจขนาดย่อม (SMEs)

5. การจัดการตามกรอบกฎหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดรูปธรรมได้นั้น จะต้องนำกรอบของกฎหมายเป็นหลักปฏิบัติ มีกฎหมายที่ใช้บังคับต่อการรักษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอยู่ 2 ประเภท คือ กฎหมายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวจะดำเนินไปได้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือและการประสานงาน จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวในทุกด้านและเป็นไปอย่างสอดคล้องกัน ไม่เพียงเฉพาะการผสมผสาน ความต้องการและการตอบสนองแก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญต่อการดูแลรักษาความเป็นธรรมชาติและเอกลักษณ์ของทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นหลักควบคู่กันไป แต่ในปัจจุบันแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 ที่สิ้นสุดลง การพัฒนาไม่สามารถดำเนินไปตามแผนได้ด้วยปัญหาและอุปสรรค ดังนี้ (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2551, หน้า 82-83)

1. การบริหารจัดการ ในส่วนขององค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการอื่น ได้แก่ ททท. กรมป่าไม้ กรมการปกครอง กรมควบคุมมลพิษ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม รวมทั้งองค์กรชุมชนในท้องถิ่นหน่วยงานเหล่านี้ เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนแต่ที่ผ่านมาการพัฒนาเป็นการดำเนินการแบบต่างคนต่างทำ การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานนำไปซึ่งปัญหาการบริหารจัดการในท้องถิ่นนั้นๆ

2. แหล่งท่องเที่ยวกับกิจกรรม ปัจจุบันการดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวบางชนิดไม่คำนึงถึงความเหมาะสม หรือผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว มุ่งแต่ผลประโยชน์หรือด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์จนทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งยังมิได้กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

3. การบริการ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการอำนวยความสะดวก ส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ดูแล ให้นักท่องเที่ยวบรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การบริการนำเที่ยว เป็นต้น แต่ที่ผ่านมาการบริการดังกล่าวไม่ได้รับการบริหารจัดการที่ควร จึงกลายเป็นปัญหาการบริการที่ไม่มีมาตรฐาน

4. สิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์ของพื้นที่ เป็นสิ่งเสริมสร้างคุณค่าและสวยงามให้แก่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ แต่ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งกลับถูกทำลายโดยสิ่งแวดล้อมและสภาพ

ภูมิทัศน์ดังกล่าว ด้วยเหตุของการขาดการบริหารจัดการจากผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้น จึงกลายเป็นปัญหาการสร้างสรรค์สิ่งแปลกปลอมหรือการทำลายทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในแหล่งนั้น

5. นักท่องเที่ยว ถือเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวเป็นผู้ต้องการหรือเป็นอุปสงค์ (Demand) ของการท่องเที่ยว อีกทั้งนักท่องเที่ยวคือปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมหรือวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว การขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรมีส่วนทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

6. ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทและความสัมพันธ์ต่อการท่องเที่ยวในหลายรูปแบบ เช่น ความเป็นเจ้าของ ผู้จำหน่ายสินค้า ผู้ให้บริการ รวมถึงองค์กรปกครองท้องถิ่น ด้วยความสำคัญดังกล่าว จึงถือเป็นอีกหนึ่งกลไกในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่ด้วยความสัมพันธ์นั้นก็ก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ ด้วยเหตุของการขาดความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการพัฒนา จึงทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนล่าช้า

แนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคการพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การเติบโตการดำรงอยู่และการสืบต่อต่อไปจำเป็นต้องพัฒนาแบบครบวงจร ดำเนินการไปพร้อมกันในทุกองค์ประกอบในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การบริหารจัดการต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ดำเนินไปด้วยกัน
2. การกำหนดกิจกรรมให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวพอเพียงต่อขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวและก่อให้เกิดผลกระทบให้น้อยที่สุด
3. การส่งเสริมและสนับสนุนการบริการเพื่อให้บริการที่มีคุณภาพ โดยควรคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าเป็นระบบและยั่งยืน
4. การสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนในการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกของการพัฒนาอย่างเป็นระบบต่อองค์ในคุณค่าของทรัพยากรกับกระบวนการการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยตระหนักถึงความพึงพอใจและความต้องการของชุมชนด้วย
5. การสร้างเสริมและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นให้เกิดความรัก ความหวงแหน และรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวรวมถึงการพึ่งพากันในความต้องการและตอบสนองอย่างรู้คุณค่าของการใช้ไปและการฟื้นฟูรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวและพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนนั้น ประชาชนในท้องถิ่น ผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องร่วมกันคิดร่วมทำกับพหุภาคี โดยคำนึงถึงเป้าหมายต่อการพัฒนาคำนึงถึง

การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ได้นานที่สุด มีปัญหาหรือผลกระทบน้อยที่สุด นั่นคือ การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้มีการวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา คือ

เสาวลี ทองเจิม (2551) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามความจำเป็นพื้นฐานที่บ้านลงเขว้า ตำบลสารภี กิ่งอำเภอ หนองบุญนาก จังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษากับหัวหน้าครัวเรือน 75 คน พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานมากที่สุด ในลักษณะสมทบเงินออกแรง และเข้าร่วมประชุม และพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมขึ้นประเมินผลน้อยที่สุด สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ความคาดหวังทางเศรษฐกิจ การชักชวนจากผู้นำ และเจ้าหน้าที่ ความเข้าใจในการพัฒนา

เสรี วงษ์ไพจิตร (2550) ทำการศึกษาเรื่อง จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชนวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ปัญหา/ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้นมีอยู่จริง แม้ประชาชนโดยทั่วไปจะมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ก็ต้องระมัดระวัง เพราะปัจจุบันผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีมากขึ้น และมีการต่อต้านการท่องเที่ยวปรากฏขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลาทางแก้ไขมี 2 ด้าน คือ

1. ด้านปัญหา/ผลกระทบที่เกิดขึ้น ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้หมดไปโดยอาศัยการสร้าง ความเข้าใจระหว่างหน่วยงานต่างๆ ให้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา ให้มีระบบการจัดการที่มีบูรณาการในการบริหารและจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ใช้เทคนิคการประสานงานรูปแบบต่างๆ จัดให้มีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม มีการปรับบทบาทขององค์กรที่รับผิดชอบ มีการวางแผนแม่บทให้รัดกุม และมีการติดตามปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้

2. ด้านปัญหาที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือแนวคิดต่อต้านการท่องเที่ยวนั้นต้องอาศัยข้อเท็จจริง คือ การให้ความรู้รอบด้าน ประชาสัมพันธ์ การสัมมนา และในการพัฒนาที่เหมาะสม ต้องถือเอาความสมดุลมาเป็นสิ่งสำคัญ มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวตามความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งของการรักษาสมดุลและรวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลอีกด้วย

วิจิตรา ชัยศรี (2552) ทำการศึกษาเรื่อง ทศนคติของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านอายุ อาชีพ การเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรม และภูมิลำเนาเดิมที่แตกต่างกันไม่มีผลต่อความคิดเห็นในผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่มีความไม่แน่ใจว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะทำให้ประชาชนได้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น ถึงแม้จะมีการสร้างงาน สร้างอาชีพ แต่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยวอยู่น้อยมาก ผลด้านสังคมประชาชนเห็นว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นของปัญหาหญิงบริการสถานเริงรมย์ และปัญหาการลักเล็กขโมยน้อย น่าจะเป็นผลโดยตรงส่วนหนึ่งจากการพัฒนาการท่องเที่ยว การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีของประชาชนยังเป็นไปตามประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิม โดยประชาชนส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญในกิจกรรมดังกล่าวอยู่

โชคดี อมรวัฒน์ (โชคดี อมรวัฒน์, 2549 อ้างอิงใน จงรักษ์ อินทยนต์, 2550, หน้า 31) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนกับความสำเร็จของโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) กรณีศึกษาหมู่บ้าน อพป. อำเภอบ้านกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางด้านภูมิหลังทางสังคมเศรษฐกิจ สถานภาพส่วนบุคคล และความรู้ความเข้าใจในโครงการอพป. กับความสำเร็จในการนำโครงการไปปฏิบัติ โดยศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างในระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการต่าง ๆ ระหว่างหมู่บ้าน อพป. ที่เคยชนะประกวดตามโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองแห่งชาติคือมีความประสบความสำเร็จในการนำโครงการไปปฏิบัติกับหมู่บ้าน อพป. ที่ไม่เคยชนะการประกวด ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ภูมิหลังทางสังคมเศรษฐกิจ และสถานภาพส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ ตัวแปรทางด้านเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพในครอบครัว และสถานภาพทางสังคม มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ อพป. ส่วนตัวแปรทางด้านอาชีพ รายได้ และภูมิลำเนาเดิม ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ อพป.

2. ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหา และวัตถุประสงค์ของโครงการ อพป. มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ อพป.

3. ประชาชนในหมู่บ้าน อพป. ที่ชนะการประกวดนั้นมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหา รวมทั้งวัตถุประสงค์ของโครงการ อพป. มากกว่า ประชาชนในหมู่บ้าน อพป. ที่ไม่เคยชนะ

4. ในหมู่บ้าน อพป. ที่ชนะการประกวดมีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน สูงกว่าหมู่บ้าน อพป. ที่ไม่เคยชนะการประกวด

อโนทัย เพียรคงชล (อโนทัย เพียรคงชล, 2550 อ้างอิงใน ปิยพร ทาวีกุล, 2551, หน้า 31) ได้ทำการศึกษา ความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อย อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านเป็นมรดกเทศก์ที่เกี่ยวข้องธรรมชาติ ร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเป็นมรดกเทศก์ที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึงร้อยละ 89.56 ส่วนที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ เนื่องจากไม่มีพาหนะเป็นของตนเองและคิดว่า เป็นงานผู้ชายเท่านั้นสำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการจัดการบริหารงานที่פקให้แก่นักท่องเที่ยวมีจำนวนร้อยละ 96.67 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ เนื่องจากไม่มีความถนัดและไม่ชอบ เพราะเป็นลักษณะงานที่ยุ่งยาก และเป็นภาระมาก ต้องมีความรับผิดชอบสูง หากลงทุนแล้วกลัวจะไม่คุ้มค่า ส่วนประชาชนที่มีความต้องการจัดบริการด้านอาหารและเครื่องดื่มมีร้อยละ 75.56 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ เนื่องมาจากการคมนาคมไม่สะดวก ห่างไกลจากตลาด กลัวลงทุนแล้วไม่คุ้มค่า และไม่มีเงินมาลงทุนในระยะแรก ซึ่งเท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวมักนิยมนำสัมภาระติดตัวมาด้วยหรือหากทำแล้วกลัวนักท่องเที่ยวจะรับประทานไม่ได้และงานดังกล่าวน่าจะเป็นงานของผู้หญิงมากกว่า

อรวรรณ พันธุ์เนตร (2551) ทำการศึกษา การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งผลการศึกษารูปได้ ดังนี้

ปัจจัยบุคคล (ระยะเวลาที่อาศัยอยู่) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (ประโยชน์ที่ได้รับ) และปัจจัยด้านจิตวิทยา (ทัศนคติ) ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยว ปัจจัยส่วนบุคคล (ระดับการศึกษาและภูมิลำเนา) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (อาชีพและรายได้จากแหล่งจับปลาบึก) มีความต้องการให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่แตกต่างกัน ประชาชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีภูมิลำเนาแตกต่างกันต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่แตกต่างกัน

นภัค วัฒนคุณ (2552) พบว่า บุคคลเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการ มีลักษณะที่น่าสนใจ บางประการ ดังนี้ ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุสูง มีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่ากลุ่มประชากรที่มีอายุน้อย สมาชิกกลุ่มที่เป็นชายเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่าสมาชิกกลุ่มที่เป็นหญิง ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่อ

สุนันทา จันทวารา (2549) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของ สภาตำบล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กัน ซึ่งผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ระดับการศึกษา การมีตำแหน่งเป็น คณะกรรมการหมู่บ้าน ภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน ปัจจัยด้านที่ตั้งตำบล ประเภท ของการมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ ส่วนการมีส่วนร่วม น้อยที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหามุมชน ส่วนอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วน ร่วมของประชาชน คือ ระบบอุปถัมภ์ที่ทางคณะกรรมการสภาตำบลมีต่อพ่อค้า ข้าราชการ และ ราษฎรบางกลุ่ม โดยมีข้าราชการเข้าไปกำกับควบคุม ช่วยเหลือการทำงานของสภาตำบลไม่ สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้น

อุดร วงศ์ทับทิม (2551) ทำการวิจัยเรื่อง ชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ วัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการศึกษาค้นพบรูปแบบการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน มีดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในท้องถิ่น เพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงองค์ ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของเยาวชน
2. การศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้เยาวชนเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง
3. การศึกษาศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์
4. การศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อำเภอปาย เป็นแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญ แห่งหนึ่งของล้านนา อดีตเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะ ซึ่งปัจจุบันร่วมกันก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แสดงของ ใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องมือเกษตรกรรมดั้งเดิม การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบทอดตำนานชน เผ่า
5. ร่วมกันกำหนดแผนและร่วมจัดการการท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ และวิถีชุมชนเป็นสำคัญ